

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра української мови

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Колоїз Ж. В.

Протокол № _____

«__» _____ 2022 р.

Реєстраційний № _____

«__» _____ 2022 р.

НОВИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС: ЗАПРОВАДЖЕННЯ У
ПРАКТИКУ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Магістерська робота
студентки факультету української філології
групи УФРм-17 другого(магістерського) рівня
спеціальності 014 Середня освіта
(Українська мова і література)
спеціалізації: Редагування освітніх видань
Остренко Марини Олександрівни

Керівник: кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови **Бузько С. А.**

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Члени комісії:

_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

_____
(підпис) (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Остренко М. О. Новий український правопис: запровадження у практику загальноосвітньої школи : рукопис. Кривий Ріг, 2022. 63 с.

У магістерській роботі описано історію становлення українських правописних норм, досліджено зміни в новій редакції Українського правопису (2019 р.) порівняно з попередніми редакціями, обґрунтовано лінгводидактичні засади формування правописних умінь і навичок, розроблено комплекс вправ для запровадження нової редакції Українського правопису (2019 р.) у практику загальноосвітньої школи.

Ключові слова: правопис, правописні норми, орфографія, орфографічні уміння та навички.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКИХ ПРАВОПИСНИХ НОРМ.....	7
1.1. Етапи становлення й розвитку Українського правопису. Давньоукраїнський та староукраїнський етапи	7
1.2. Новоукраїнський етап формування Українського правопису	10
Висновки до першого розділу.....	21
РОЗДІЛ 2 ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ.....	23
2.1. Український правопис у ХХІ ст.....	23
2.2. Нова редакція Українського правопису (2019 р.).....	26
2.3. Проблемні та дискусійні питання нової редакції Українського правопису.....	33
Висновки до другого розділу.....	37
РОЗДІЛ 3. ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОПИСНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК.....	39
3.1. Сучасні лінгводидактичні підходи, принципи та методи навчання орфографії.....	39
3.2. Огляд програм та підручників в аспекті формування орфографічних умінь і навичок.....	44
3.3. Комплекс вправ для запровадження нових орфографічних норм у практику загальноосвітньої школи	47
Висновки до третього розділу.....	55
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	59

ВСТУП

Правопис – це внутрішньо цілісна складна система, у якій кодифіковано обов’язкові затверджені відповідними державними організаціями норми відтворення мовлення на письмі. Український правопис формувався у складних історичних умовах, тому розвиток його був нерівномірним, у проміжках між переважно деструктивними впливами влади.

Український узус має давню історію, починаючи зі старослов’янської кирило-мефодіївської азбуки й до сучасної орфографічної системи, якою ми послуговуємося щодень. Остання редакція Українського правопису – результат клопіткої, подекуди небезпечної, важкої та надзвичайно важливої праці науковців багатьох поколінь, тому присвоїти авторство комусь одному було б неправильно. У різний час над ним працювали Л. Зизаній, М. Смотрицький, «Руська трійця» – автори альманаху «Русалка Дністрова», Т. Шевченко, І. Котляревський, О. Павловський, П. Куліш, М. Гатцук, М. Максимович, С. Смаль-Стоцький, Ф. Гартнер, М. Драгоманов, Б. Грінченко, І. Франко, видавці «Записок Південно-західного відділу Російського географічного товариства», Є. Желехівський, І. Огієнко, Л. Булаховський, В. Німчук та інші – усі ці постаті є фактично рівноправними творцями сучасної української орфографічної системи.

Нову редакцію Українського правопису досліджували такі знані науковці, як В. Німчук, Л. Тесленко, В. Пугач, О. Пономарів, О. Потєбня, К. Городенська, О. Скопненко, В. Левицький, О. Черемська, О. Бросаліна, В. Коломийцева, М. Степаненко, Ю. Шевчук, Ю. Шевельов, І. Фаріон, С. Драчук, М. Стріха та інші.

Нова редакція Українського правопису викликала хвилю обговорень у наукових та суспільних колах. Думки були діаметрально протилежними, від заяв на рахунок Андрія Кокотюхи: «Я прихильник того, аби громадяни України опанували українську мову взагалі. Бо норм старого правопису не дотримувалася половина населення. А частина тих, хто користується мовою в

побуті, не знала про існування норм як таких. Я писатиму, як писав. Зрештою, у новому правописі передбачаються норми «і так можна, і так теж можна». Якщо вже щось критичне, для того існують редактори, фахові мовники. Насправді ж оці новації відштовхнуть тих, хто лише почав через різні обставини користуватися українською. А частина носіїв просто іронізуватиме, як оце я» [2] до поглядів на рахунок Зірки Мензатюк: «Зміни в новому правописі мені подобаються. Власне, це не зміни, а унормування того, що є насправді, уже існує, визнання нормою тієї мови, якою писав Євген Маланюк та ще ціла когорта українських письменників. «Міт», «етер» – це паралельні форми з «міфом» й «ефіром», які є в нашій літературі, і ця наявність попросту фіксується. Водночас кожен може брати звичну для себе форму...» [2].

У цій роботі ми прагнемо дослідити етапи формування української правописної системи, виявити впливи чужих традицій на український узус, щоб повніше зрозуміти причину внесення тих чи тих змін, розглянути найвагоміші зміни та правки в чинній редакції правопису та окреслити її можливі недоліки. Крім цього, ми поставили собі за мету розробити комплекс вправ із застосуванням нових норм правопису задля його запровадження в навчальну діяльність.

Актуальність теми. Питання правопису ніколи не втрачало своєї актуальності. Сьогодні, в умовах воєнної агресії російської федерації в Україні, коли розвиток національної свідомості, ґрунтований на суспільно-державних цінностях, знаходиться на найвищому за останні роки рівні, українці активно цікавляться мовними питаннями. На наш погляд, кожен громадянин України, крім історії своєї держави, повинен вивчати також історію української мови, зокрема й правопису. У своїй роботі ми спробували ці питання окреслити.

Мета роботи – дослідити нову редакцію Українського правопису та її запровадження в навчальних закладах середньої освіти.

Досягнення мети передбачає виконання наступних завдань:

- 1) описати історію становлення українських правописних норм;

2) дослідити зміни в новій редакції Українського правопису 2019 р. порівняно з попередніми редакціями;

3) обґрунтувати лінгводидактичні засади формування правописних умінь і навичок;

4) розробити комплекс вправ для запровадження нової редакції Українського правопису в практичну діяльність.

Об'єктом дослідження є українські правописні норми.

Предмет дослідження – нова редакція Українського правопису 2019 р., зокрема основні зміни в цій редакції, а також процес запровадження нових правописних норм у навчальних закладах середньої освіти.

Методи дослідження: специфіка об'єкта і предмета дослідження зумовили використання *описового* методу як основного (опис історії становлення українських правописних норм); крім цього, використовували також *методи аналізу і синтезу*, зокрема *метод зіставного аналізу* (дослідження змін у новій редакції Українського правопису 2019 р. порівняно з попередніми редакціями).

Матеріалом для проведення дослідження послуговувала нова редакція Українського правопису 2019 р.

Практичне значення роботи. Наше дослідження може бути корисним для молодих спеціалістів у практиці викладання української мови в середній та старшій школі; студентів, що вивчають відповідні теми або бажають провести своє дослідження; звичайних читачів, зацікавлених темою.

Апробація результатів роботи відбулася 18 травня 2022 р. на факультеті української філології на традиційних студентських наукових читаннях до Міжнародного дня слов'янської писемності. Назва статті за темою магістерської роботи – «Зміни в українському правописі (2019)».

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 63 сторінки. Список використаних джерел налічує 49 позицій.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКИХ ПРАВОПИСНИХ НОРМ

1.1. Етапи становлення й розвитку Українського правопису.

Давньоукраїнський та староукраїнський етапи

Правописом називають систему загальновизнаних і неухильних правил, що визначають засоби трансляції мови на письмі. Правописна система, як правило, складається історично, відображаючи давні узвичаєння або нові тенденції в передачі звуків, слів і форм, що виникли в кожній письмовій мові на різних етапах її розвитку. Український правопис – динамічна система, що сформувалася на засадах давньоруської правописної традиції, заснованої на фонетичних принципах, згідно з якими письмо відображає вимову.

Важливим чинником формування системи правопису є позиція та участь держави у процесі розвитку. Через тривалу бездержавність українського народу еволюція мови, зокрема правопису, була важкою, тривалою та імпульсивною.

Різні науковці виділяють від трьох до чотирьох етапів становлення українського правопису. За основу для своєї роботи ми обрали класифікацію В. Німчука та Н. Пуряєвої, які виділяють три етапи:

- давньоукраїнський (X – XIV ст.),
- староукраїнський (остання чверть XIV – XVIII ст.),
- новоукраїнський (XIX – XXI ст.).

Давньоукраїнський етап відзначається впливом старослов'янської правописної системи – вона з'явилася в Україні разом із церковною літературою після хрещення Київської держави (кін. X ст.). І. Огієнко пов'язує цей період із діяльністю Кирила та Мефодія – відомих просвітиків, проповідників християнства, творців кирилиці та перших перекладачів релігійної літератури. Кирилицею називають видозмінену слов'янську азбуку, що стала основою сучасної української абетки.

Наступний етап – староукраїнський, його поділяють на два періоди. Перший період охоплює XV – XVI ст. – це час другого південнослов'янського (болгарського) орфографічного впливу – застосування правил, вироблених у болгарському місті Тирнові книжниками на чолі з патріархом Євтимієм Тирновським. [7]. Причиною такого активного розвитку південнослов'янської традиції був реформаторський культурно-освітній рух родом із грецького Афону – найбільшого духовного осередку православних ченців та черниць. Цей рух набув поширення разом із конфесійною літературою серед південних слов'ян – найбільше в Болгарії та Сербії. У Сербії орфографічні реформи були ознаменовані трактатом «Сказаніє изъявленно ѿ писмене(х)...» болгаро-сербського філолога К. Костенецького. Ці реформи, разом із тирновськими в Болгарії, мали неабиякий вплив на українську духовну літературу. Симбіоз двох правописних систем – давньоукраїнської та південнослов'янської – спричинив формування унормованої системи правопису, що складалася з давньоукраїнських, нових українських та південнослов'янських орфограм. Окремі південнослов'янські орфограми були закріплені в граматиках Лаврентія Зизанія та Мелетія Смотрицького [4].

У тогочасній освітній системі вагоме місце мала граматика, її вважали інструментом досягнення усіх інших знань, відповідно, пріоритетним було вивчення церковнослов'янської мови. «Грамматіка словєнска. Съвер(ъ)шен(ъ)на(г)[о] искусства осми частій слова, и ины(х) ну(ж)дны(х). Новѡ съста(в)ле(н)на Л. З» відзначила нову сторінку в історії української лінгвістики. Лаврентій Зизаній – відомий лінгвіст, перекладач, письменник, просвітник та духовний діяч – був творцем першого упорядкованого підручника церковнослов'янської мови. «Грамматіка словєнска» містила чотири розділи граматики – орфографію, просодію, етимологію та синтаксис, систему відмін і відмінків церковнослов'янської мови та вісім частин мови. Праця Л. Зизанія була першою спробою проаналізувати фонетику та морфологію церковнослов'янської мови – він дослідив їх властивості та поповнив слов'янський глосарій лінгвістичних термінів.

Другий період пов'язують із діяльністю М. Смотрицького – знаного письменника, просвітника та українського мовознавця. Його «Грамматика слов'янська» («Грамматіки славѣнскиа правѣльное Сѣнтагма», 1619 р.) містила структуровані детальні правописні правила, ґрунтовані на староукраїнській та східнослов'янській правописній традиції. Саме в цій «Граматиці» Смотрицьким було введено нову літеру на позначення дзвінкого проривного задньоязикового приголосного – г, узаконено використання букви й, встановлено правила вживання на позначення голосних та приголосних і багато іншого. «Грамматика» була основним підручником церковнослов'янської мови не тільки в Україні, а й в інших слов'янських країнах – усі церковнослов'янські тексти півдня та сходу Славії були впорядковані за нею.

Жива розмовна українська мова протягом XVII – XVIII ст. почала впливати на літературну. З'являються тексти з живою українською вимовою, суспільство поступово відступає від традиційних норм церковного правопису. На думку І. Огієнка, правопис розвивався в правильному напрямку, «була певна надія на скорі пристосування його до живої мови», але на заваді цьому розвитку став владний чинник. У березні 1708 року наказом Петра I було запроваджено «гражданський шрифт», яким підмінили стародавню кирилицю, яку було дозволено вживати лише для конфесійної літератури. Цим наказом було штучно припинено природний розвиток українського правопису та його пристосування до живої української мови. Гражданський шрифт (у І. Огієнка «гражданка») позбувся характерних для української вимови букв (наприклад, г) та надрядкових знаків, що наближали літературну мову до живої. Наказ було орієнтовано лише на російську мову – інші влада не визнавала й усіляко придушувала. Український правопис було «силою поєднано з російським письмом» [19]. Києво-Печерська друкарня ще деякий час притримувалася старого правопису, але 5 жовтня 1720 р. Петро I видав наказ, що стосувався українських видавництв: «А вновѣ книгъ никакихъ, кромѣ церковныхъ прежнихъ изданій, не печатать» [19].

У 1798 році вийшло перше видання поеми «Енеїда» І. Котляревського. Цей твір мав неабиякий вплив на розвиток українського правопису, адже написаний був живою розмовною мовою. І. Котляревський продовжив традиції правопису XVII – XVIII ст., тим самим звернувши увагу суспільства на питання нового українського правопису: свого, особливого, якомога більш незалежного від чужоземних впливів та близького до живої української мови.

Отже, давньоукраїнський етап становлення українських правописних норм (X – XIV ст.) відзначається впливом старослов'янської правописної системи та пов'язується з діяльністю просвітників Кирила та Мефодія, творців кирилиці – видозміненої слов'янської азбуки, що стала основою сучасної української абетки.

Староукраїнський етап поділяють на два періоди: 1) XV – XVI ст. – характеризується поєднанням двох правописних систем (давньоукраїнської та південнослов'янської), що спричинило формування унормованої системи правопису, що складалася з давньоукраїнських, нових українських та південнослов'янських орфограм; 2) XVII – XVIII ст. – пов'язують насамперед із діяльністю М. Смотрицького, зокрема з його «Граматикою слов'янською» («Грамматіки славѣнскиа правілноє Свѣнтагма», 1619 р.), що містила структуровані детальні правописні правила, ґрунтовані на староукраїнській та східнослов'янській правописних традиціях.

1.2. Новоукраїнський етап формування Українського правопису

Новоукраїнський етап (XIX – XXI ст.) в історії Українського правопису характеризувався великою кількістю орфографічних експериментів та був ускладнений примусовими втручаннями влади.

У 1818 році була видана «Грамматика Малороссійскаго нарѣчія» О. Павловського – перша праця нового українського мовознавства. О. Павловський обстоював фонетичний (за його «Грамматикою», голосний [i] з

давніх **о**, **е**, **ѣ** передається літерою **і**; український передньо-середній **и** позначається буквою **ы** тощо) та морфологічний (збереження давнього способу позначення африкат – **дж**, **дз**) принципи правопису. Новий правопис спочатку приживався доволі складно, та деякі його нововведення (зокрема голосний **[і]**) підтримали прихильники фонетичного принципу Г. Квітка-Основ'яненко та П. Гулак-Артемовський, а пізніше їх використав П. Куліш.

Важливе місце в історії українського Правопису займає так звана «шашкевичівка» (правопис «Русалки Дністрової», або правопис «Руської трійці») – перша фонетична система українського правопису, в основу якої взято пристосований кириличний алфавіт. Уперше був ужитий в альманасі «Русалка Днѣстровая»; у передмові до альманаху зазначено деякі особливості правопису збірника: «Сказати нам дещо о правописі сей книжочки. Хочемо зачинати, проте знати нам конче, яке теперѣшньому язикови истинное лице; за-для-того держали-смо правила: «Пиши як чуєшь, а читай як видишь». Из сего огляда приймили-смо...волоськое ѣ (аѣ, аѣ Erazm. Rotterd; аѣ, еѣ, еѣ: співаѣ, співаѣ; душеѣ, душеѣ), а є завсіда в силі је або ѣе употребляем (мое, тоје; земле, země; загороде, zahorodě)»[7, с. 7 – 8]. Автори «шашкевичівки» відкинули деякі новації О. Павловського та замінили їх своїми. У правописі «Русалки Дністрової» цілковито позбулися **ѣ**, що давно втратив своє значення в українському правописі, замінили недоречний **ы** ближчим для нас **и**; стародавні **е** та **о** (як і у «Граматиці» О. Павловського), передавали через **і** тощо. Але буква **ѣ** на позначення **і** та **ї** залишилася: *тѣло, ѣде, золотіѣ* [19].

Починаючи з 1856 р. (після видання «Записок о Южной Руси») цілковитим прихильником фонетичного правопису стає П. Куліш. Він усіляко підтримує та популяризує його у своїх виданнях, а згодом, у 1857 р. створює свою «Граматику». Усі наступні редакції Українського правопису, створені пізніше, мають в основі саме правописну систему, запропоновану П. Кулішем. Фактично П. Куліш зібрав та систематизував усе найліпше з попередніх граматик, що можна узагальнити за допомогою Таблиці 1.

Таблиця 1

«Граматика» Пантелеймона Куліша

<p>Літеру і вживав послідовно на позначення звука [i] з давнього ѣ (сіно), на місці давніх о, є у новозакритих складах (<i>дідь, жінка, постій</i>) та на місці йотованого і (<i>Україна, ідьте, тихої</i>). На початку слова нейотований голосний передавав літерою и (<i>индик</i>).</p>
<p>Усунув з абетки літеру ы, а замість неї та на позначення звука [и] писав літеру и (<i>воли, лисиця</i>).</p>
<p>Як апостроф у середині та в кінці слів після приголосних використовував ь (<i>розв'язав, сміхь</i>).</p>
<p>Увів послідовну передачу звука [e] літерою е (<i>сестра</i>). Літеру є вживав лише після м'яких приголосних в іменниках с. р. (<i>оружжє, щастє</i>); після голосних – літеру е без йотації (звук [e]) (<i>теє, розказує, тягає, частує</i>). Нейотований звук [e] на початку слів та після голосних передавав літерою э (<i>эге, поэт</i>).</p>
<p>Відновив відому в давнішій орфографічній практиці літеру ё для позначення сполучень йо,ьо (<i>давнёго, лёхъ, народнёго</i>).</p>
<p>Проривний задньоязиковий г передавав латинською літерою g, а відповідні африкати сполученнями дж, дз (<i>Гудзь, Ганджа, джури, гуля</i>).</p>
<p>Не відображав асимілятивної м'якості приголосних перед іншими приголосними (<i>сніги, світь</i>), але передавав асимілятивні зміни в сусідніх приголосних (<i>трусисся, женитця</i>) тощо.</p>

Правопис П. Куліша був удосконалений П. Житецьким, К. Михальчуком та іншими видавцями «Записок Південно-західного відділу Російського географічного товариства», які вперше вийшли 1873 р. у Києві. Вони ввели букву *ї* на позначення йотованого *і*. В. Німчук сумнівається, що літеру *ї* запозичено з французької графіки – скоріш за все, на думку вченого, нову функцію присвоїли давньому графічному різновиду кириличної літери **і – іі**.

На заваді стабільному розвитку українського правопису знову стають рішення влади. «Географічне товариство» було тогочасним науковим осередком українофільства, активно займалося розвитком української культури та своєю діяльністю привернуло увагу влади. Відомий прибічник русифікації та українофоб М. Юзефович, що відкрито виступав проти українського національно-визвольного руху, розпочав жорстку боротьбу супроти діяльності «Географічного товариства» (як, власне, і всього українського). Він зініціював видання Валуєвського циркуляра (1863 р.) та був у складі комісії, що займалася розробкою Емського указу (1876 р.).

Валуєвський циркуляр дозволяв публікувати українською мовою лише белетристику, цензура, зі свого боку, використовувала його для того, щоб якомога більше обмежити українське слово. «Українська мова розглядалась як штучна, «створювана...деякими малоросами...» [8, с. 429]. У циркулярі вміщено цитату М. Юзефовича та його прибічників: «...ніякої окремої малоруської мови не було, немає й бути не може...наріччя..., яке вживається простолюдом, є та ж російська мова, тільки зіпсована впливом на неї Польщі» [8, с. 429]. Думка українофоба М. Юзефовича стала офіційною позицією влади щодо українського питання. У державних джерелах вказували, що причиною появи циркуляру було «загострення питання про українську мову та літературу через «обставини чисто політичні», поширення серед українців «сепаратистських задумів» [8, с. 429].

Додатком до Валуєвського циркуляру став Емський указ. Він повністю обмежив використання української писемності та мав на меті придушити й витравити українську мову з культурної сфери. Емським актом заборонялося друкувати українською мовою оригінальні та прикладні твори, імпортувати книги та брошури, грати українські вистави, організовувати концерти з українськими піснями чи декламаціями. Цими документами закономірний та методичний розвиток українського правопису було гвалтом загнано в стагнацію. До революції 1905 – 1907 рр. українська правописна система розвивалася тільки за кордонами України.

Варто згадати також орфографічну систему, яку запровадив у своїх творах М. Драгоманов. У 1875 р. він емігрував за кордон, тому разом із товаришами мав можливість активно порушувати українське питання та давати якомога більше інформації про те, що відбувається в Україні. М. Драгоманов разом із київською групою культурних діячів зробив спробу внести кардинальні зміни в Український правопис. «Вони полягали в подальшій фонетизації правопису за принципом «один звук – одна буква» [7, с. 9 – 10]. Керуючись цим принципом, вони усунули літери **ї, я, є, ю, ь** та **щ**; за болгаро-сербським прикладом кириличну **й** замінили буквою **ј**, щоб використовувати її для передачі йотованих голосних (*јама, јасла, даје, вјане*); для передачі м'якості приголосних ввели **ъ** (*земља, дља, синья*); букву **щ** замінили давнім **шч** (*шчо, шчука*). І. Огієнко подає зразок листа І. Франка (який був ідеологічним учнем М. Драгоманова) до В. Левицького: «Дорогіј Друже! Не прогнівајсьа на мене, шчо сими дньами не буду міг до тебе загостити. Обставини так складајутьсьа, шчо на пару день мушу јіхати до Наг. Відтам зашльу Тобі приобіцьану роботу дља календарья, а може незадовго ј сам причимчикују. А поки шчо пријми поклін і сердечне поздоровленьє! Львів д. 20 Маја 1884» [19]. «Драгоманівку» почасти використовували в Галичині шанувальники політичних ідей М. Драгоманова. На території України, що була під владою Російської імперії, через заборону цей правопис поширити не вдалося.

Подальший розвиток Українського правопису відбувався на території Західної України в Галичині. Австрійський уряд спокійно сприймав розвиток української культури, тому правопис розвивався рівномірно. У протиставленні з етимологічним принципом, чітко виділялася система лексикографа Є. Желехівського. Він використав цю систему у двотомному виданні «Малорусько-німецького словаря» (Львів, 1886 р.), у її основу покладено «шашкевичівку» та правопис П. Куліша. Ґрунтом для правопису Є. Желехівського («желехівки») стали говірки, у яких приголосні перед **і**, що походить з **о** в новозакритому складі, вимовляються твердо: нось > ніс, столъ >

стіл, а перед **і**, який розвинувся з **е** в новозакритому складі та замість **ѣ**, вимовляються м'яко: *осень* > *осінь*, *дѣдь* > *дід*. Буквою **ї** у «желехівці» прийнято передавати йотацію **і** (*їсти*, *її*, *їжак*), йотованість **е** через літеру **є** (*житє*, *єднати*); на позначення м'якості приголосних перед **е** та йотації цієї літери використовують літеру **є** (*єднати*, *Євангелиє*); для позначення йотованості **о** введено сполучення **йо** (*його*, *йори*). Є. Желехівський був дещо непослідовний, передаючи м'якість приголосного перед **о** – вживав як **ь**, так і **ё** (*стьобати* – *стѣбанути*), але пізніше цієї проблеми позбулися разом із буквою **ё**. Через **ь** він виражав м'якість **з**, **ц**, **с** перед **в** (*свѣято*, *звѣір*, *цвѣіт*); проривний задньоязиковий відображав давньою **г**, африкати – через сполучення **дж**, **дз** (*ганок*, *гава*, *гринджоли*, *зоологія*); не позначав роздільну вимову губних приголосних із йотованими (*бю*, *вюн*, *пеш*, *мясо*) але розділяв інші приголосні та йотовані голосні за допомогою апострофа (*з'юшити*, *під'їсти*, *з'явище*) – саме Є. Желехівський ввів його у новоукраїнську орфографію; писав окремо від дієслова частку **-ся** (*учить ся*, *дивить ся*, *являєть ся*) та афікси у складних формах майбутнього часу (*писати му*, *ходити му*, *робити ме*); не пом'якшував прикметникові суфікси **-ський**, **-цький** (*український*, *польський*, *панський*); зберігав м'який **л** в іншомовних словах (*плян*, *льокальний*); літери **ѣ**, **ѣ**, **ы** було вилучено з абетки. Допрацьована «желехівка» набула поширення в Галичині та на Буковині й діяла до 1922 р.

Перша російська революція посіла вагоме місце в розвитку української науки та культури, зокрема й правопису. Після розстрілу мирної демонстрації в Санкт-Петербурзі (так званої «кривавої неділі») по всій країні прокотилася хвиля страйків і російський імператор Микола II був змушений послабити утиски в усіх сферах суспільного життя. Це дало волю українським національним рухам, у яких брали участь люди, що належали до різних прошарків суспільства, мали різні громадянські позиції, та, незважаючи на це, їх об'єднувала спільна ідея. Українська інтелігенція разом зі студентством вели активну боротьбу за вільний розвиток української мови та право безперешкодно користуватися, навчатися та викладати нею. Скасування

утисків української мови стало пріоритетом – це питання постійно підіймали в обговореннях, писали листи та телеграми редакціям і кабінету міністрів, публікували статті в газетах. Через напір українського суспільства Комітет міністрів був змушений розглянути це питання – у квітні 1905 р. комісія завершила роботу над запискою «Про відміну обмежень малоросійського друкованого слова». У записці шанованими вченими, професорами Національної академії наук України, Харківського та Київського університетів було докладно та всебічно обґрунтовано деструктивний вплив заборон 1863 та 1876 рр. «Автори записки доводили безглуздість й небезпечність для державного добробуту русифікаторської політики царизму в Україні: «Держава, що не вміє забезпечити – одного з найелементарніших прав громадянина – права говорити, друкувати рідною мовою, збуджує в громадянинові не повагу до себе, не любов, а невідомий страх за існування. Цей страх народжує незадоволення та революційні прагнення» [37, с. 257]. Після відміни заборон, у 1908 – 1909 рр. було видано знаний «Словарь української мови», редагуванням якого займався Б. Грінченко. Орфографічну систему, використану в цьому виданні, назвали «грінченківкою» й активно послуговувалися нею у друці.

До 1917 року в Україні не існувало українських шкіл, але після революції 1905 р. з'явилася можливість їх створити. Школи потребували ґрунтовної української правописної системи, тому в 1917 р. І. Стешенко – генеральний секретар освіти при Центральній Раді – довірив професорові І. Огієнку укласти стислі норми українського правопису та створити граматику для них. Його праця мала назву «Найголовніші правила українського правопису», у квітні 1918 р. ці правила затвердила Правописна комісія при Міністерстві народної освіти України, до якої входив сам І. Огієнко (у ролі голови), секретар Д. Якимович, М. Грунський, А. Кримський, Є. Тимченко, А. Лобода, Г. Голоскевич, О. Курило та інші. Декілька років працю І. Огієнка розглядали, шліфували, допрацьовували на зборах комісій і зрештою у 1919 р. вона була ухвалена як «Головніші правила українського правопису» (упорядником її був

А. Кримський – голова другої комісії). «В різних містах української землі, як східних, та і західних, ці «Правила» часто передруковувалися в десятках тисяч примірників. Оце й є основа будучого академічного правопису. Ці Правописні правила затвердили головню той правопис, що панував в Україні ще з 1905 року.» [19]. У правилах містилися норми написання українських та іншомовних слів, вони становили наукову систему засад Українського правопису, були першою завершеною та офіційно ухваленою системною працею, яка стосувалася українських правописних норм та правописної історії України.

У 1925 р. Радою Народних Комісарів було наказано організувати при Народному комісаріаті просвіти Комісію для впорядкування українського правопису. Головою обрали народного комісара освіти О. Шумського, до комісії також увійшли О. Синявський, А. Кримський, Є. Тимченко, Г. Голоскевич, О. Курило, М. Хвильовий, С. Пилипенко, М. Йогансен, Є. Касяненко, М. Яловий, О. Попов, О. Скрипник, Т. Секунда та інші. У проєкті «Українського правопису» 1926 р. Рада Народних Комісарів УСРР постановила: «У своїй праці Комісія повинна виходити з сучасної літературної мови, що є синтезом основних народніх діалектів, прийнявши за основу «Найголовніші правила українського правопису Всеукраїнської Академії Наук», затверджені НКО УСРР 1921 року... З метою приваблення широких кіл наукових і літературних сил до участі у виробленні правил правопису української мови доручити Наркомосові скликати спеціальну конференцію для обміркування виробленого Комісією проєкта правил правопису.» [43, с. 3]. Комісія на офіційній нараді постановила, що найперше завдання – не просто впорядкувати правопис, важливо було усталити українську літературну мову, тому було вирішено попрацювати над:

- систематизацією української абетки;
- написанням незмінної частини слова;
- флексіями відмінюваних частин мови;
- написанням слів іншомовного походження;
- правописом власних назв;

- пунктуацією;
- граматичною термінологією;
- створенням орфографічного словника, у якому були б пояснення щодо складних чи малозрозумілих моментів правопису.

Деякі члени Комісії мусили працювати над підготовкою певних підрозділів, розглядом яких займалися визначені комісії. З 11 до 21 листопада 1925 р. у Харкові на першому пленарному засіданні Комісії члени обговорили проекти О. Синявського («Закінчення відмінних слів», «Пунктуація»), О. Курило («Правопис чужих слів»), В. Гапцова («Правопис незмінної частини слова»), М. Сулими та М. Наконечного («Власні ймення»); повторно розглянули проект української граматичної термінології, до якого входили задуми М. Йогансена, М. Грунського Л. Булаховського і Комісії при Інституті наукової мови Всеукраїнської академії наук у Києві. При обговоренні проекти допрацьовували, змінювали, вносили до них поправки, але Комісія прагнула унормувати правопис та спростити його використання, тому жодних кардинальних змін до правописної та графічної систем не запроваджували. «Комісія намагалася не порушувати без крайньої потреби усталеної традиції, узвичаєної норми, хоч, розуміється, увесь час оглядалася на живу мову в її різних діалектах та її історії» [7, с. 16].

Але ця Комісія не змогла вирішити проблему поєднання двох традицій – грецької і західноєвропейської – та сформувала заскладні для вжитку (особливо для навчання у школах) правила правопису **л – ль** та **г – г** у словах іншомовного походження. Через це ставлення до правопису було скоріше негативним. На початку 1942 р. роботу над правописною системою передали до рук Академії наук, яка, зі свого боку, доручила це завдання академіку Л. Булаховському. Він зібрав належну правописну комісію та залучив до роботи Інститут мови й літератури. Правопис, створений Л. Булаховським на основі попередніх праць Академії наук, було схвалено Радою народних комісарів 8 травня 1945 року. У нормах 1929 р. правила написання **г – г** та **л – ль** були складними і заплутаними, займали чи не цілий розділ. Важливим

принципом Академії наук було без серйозних причин не відступати від сталих узвичаєнь та зберігати його близькість до живої народної мови. У правописі Л. Булаховського вказано, що **Л** в іншомовних словах треба передавати пом'якшеним або непом'якшеним **л** (залежить від традицій щодо того чи іншого слова в українській мові) – *план, новела, клас* але *Золя, автомобіль*; **g** і **h** треба відображати літерою **г** (*Гете, ґрунт, ганок*) тощо.

Пізніше влада знову почала наступ на українську традицію – правопис став одним із інструментів війни з українською національною регенерацією. Нова Комісія з А. Хвилею на чолі без обговорень та засідань швидко переінакшила та видала нові правила правопису. Комісія прибрала з алфавіту букву **г**, повністю змінила правопис слів іншомовного походження, перемінила парадигму відмінюваних лексем. У 1956 р. були представлені «Правила русской орфографии и пунктуации» й, орієнтуючись на них, в українському правописі змінили норми написання великої та малої літери, слів разом чи окремо та пунктуації; у 1960 р. опублікували нову редакцію «Українського правопису», якою користувалися до 90-х років ХХ ст. Упорядник цього правопису нібито намагався «забезпечити єдність із правописом братніх народів Радянського Союзу», а насправді орієнтувався лише на російську мову, взявши за зразок «Правіла».

Мова невпинно розвивалася та змінювалася, тоді як правопис залишався сталим. У вжитку з'являлися нові слова та терміни, архаїзми поступово зникали, популярними ставали чергові іншомовні запозичення; особливо гостро нового правопису потребували заклади середньої та вищої освіти. У 1988 р. через очевидну необхідність змін було утворено Орфографічну комісію при Відділенні літератури, мови й мистецтвознавства АН УРСР. Комісія працювала над проектом українського правописного кодексу; його активно розглядали, зокрема й у Товаристві української мови ім. Т. Шевченка. Д. Павличко (головуючий товариства) запропонував змінити статус Комісії та збільшити кількість її членів. Після затвердження Академією наук Комісію постановили її тимчасовим відділом. Орфографічною комісією Академії наук у

1989 р. було ухвалено нову редакцію правопису, яку опублікували пізніше – у 1990 р. Комісія повернула до алфавіту букву *ι*, а кличну форму знову почали називати кличним відмінком.

Дослідження української культури в різних сферах гуманітарних наук відбувалися навіть у найтемніші часи як на українській землі, так і за її межами. Міжнародна асоціація україністів (МАУ), заснована у 1989 р., була осередком науковців, що досліджували історію та культуру українського народу. У 1993 р. відбувся I Міжнародний конгрес україністів, учасники якого вважали за необхідне скласти один спільний для українців усього світу правопис. У 1994 р., взявши до уваги прагнення спільноти, українська влада ухвалила список членів нової Української національної комісії з питань правопису при Кабінеті Міністрів України. Роботу над новою редакцією було доручено Інституту української мови, який мав закінчити новий «Український правопис» до 1996 р. До Правописної комісії при Кабінеті Міністрів України входили відомі науковці, фахівці своєї справи, але у 1998 р. (не зважаючи на завершення обговорень у 1996 р.) фінального, завершеного варіанту «Українського правопису» не було.

З причини вже описаної виникла необхідність у новому зібранні учасників комісійної групи, на якому було проаналізовано стан справ та обрано членів іншої, малої групи, яка займалася розглядом напрацьованого раніше для підготовки до виходу в світ нової редакції «Українського правопису». У складі нової Комісії були член-кореспондент НАН України, завідувач відділу історії та граматики української мови І. Вихованець, докторка філологічних наук, завідувачка відділу граматики Інституту української мови НАН України К. Городенська, член-кореспондент НАН України, завідувач відділу історії та граматики Інституту української мови НАН наук України В. Німчук, доктор філологічних наук, завідувач кафедри української мови і стилістики Інституту журналістики Київського національного університету імені Т. Шевченка О. Пономарів, член-кореспондент НАН України, завідувач відділу загальнослав'янської проблематики та східнослов'янських мов Інституту

мовознавства ім. О. Потебні НАН України Г. Півторак, докторка філологічних наук, українська мовознавиця-україністка зі спеціалізацією на експериментальній фонетиці Н. Тоцька, доктор філологічних наук, академік Академії педагогічних наук А. Грищенко, докторка філологічних наук, завідувачка відділу структурно-математичної лінгвістики Інституту української мови НАН України Н. Клименко та доктор філологічних наук, науковий співробітник Інституту мовознавства ім. О. Потебні НАН України В. Жайворонок. Члени комісії наново за розділами впорядкували всі правописні норми. Завершена нова редакція «Українського правопису» побачила світ у 1999 р. 150 її примірників було відправлено до різних наукових та вищих навчальних закладів, видавництв, журналів, газет, окремим видатним науковцям, діячам освіти, журналістам та митцям.

Через штучну гарячку, що піднялася з обговорення нової редакції, пересмикування, фальшування з боку опонентів змін, карикатурні обговорення в ЗМІ, у 2001 р. тогочасний президент України Л. Кучма був змушений схвалити доручення, у якому було вказано, що через розбіжність думок спільноти щодо нової редакції «Українського правопису» та задля прийняття мудрого всеосяжно аргументованого рішення варто притримати розгляд питання нової редакції правопису до наступного року.

Висновки до першого розділу

Правопис – система загальновизнаних та обов'язкових правил, що визначають засоби відображення мови на письмі; складається історично. Український правопис сформувався на засадах давньоруської правописної традиції, заснованої на фонетичних принципах.

Історія української орфографічної системи включає три етапи: давньоукраїнський (X – XIV ст.), староукраїнський (остання чверть XIV – XVIII ст.) та новоукраїнський (XIX – XXI ст.). Перший етап пов'язаний із

діяльністю Кирила та Мефодія – творців кирилиці, видозміненої слов'янської азбуки, що стала основою сучасної української абетки.

Другий етап поділяють на два періоди: перший період (XV – XVI ст.) – час другого південнослов'янського орфографічного впливу; до другого періоду відносять діяльність М. Смотрицького – автора «Граматики слов'янської» («Грамматіки славѣнскиѧ правѣлноє Сѣнтагма», 1619 р.).

Новоукраїнський етап (XIX – XXI ст.) в історії українського правопису позначений чималою кількістю правописних експериментів і систем («Грамматика Малороссійскаго нарѣчія» О. Павловського, «шашкевичівка», правопис П. Куліша, «драгоманівка», «желехівка» та інші), деструктивними впливами влади (гражданський шрифт тощо) та примусовими періодами застою (Валуєвський циркуляр та Емський указ).

Український правопис неодноразово переінакшували, підлаштовуючи під російський, влада використовувала його як інструмент війни з українською національною ідентичністю, на глибинному рівні намагаючись вплинути на український народ, повернути його до ідей М. Юзефовича, пропагуючи думку про «єдиний народ» та «спільну мову». Норми, зовсім нехарактерні та штучні для української мови, за багато років постійного тиску та впливу вкорінилися, стали звичними для побутового вжитку більшості українців. У цьому велика трагедія українського народу, із наслідками якої ми змушені боротися й понині.

РОЗДІЛ 2

ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ

2.1. Український правопис у ХХІ ст.

Варто згадати, що процес унормування українського правопису розпочався ще у ХХ ст. Українською академією наук у 1919 р. було підготовано «Головніші правила українського правопису» – саме вони стали фундаментом для наступних праць та редакцій. У 1926 р. Комісія ухвалила правопис, який було названо скрипниківським; пізніше цей правопис нарекли «націоналістичним» та заборонили його використання.

У 1930-х роках – після владних репресій ситуація у правописному середовищі була хаотичною, а чинними були норми, які укладали та розсилали видавництвам (у вигляді списків рекомендованих до вжитку слів) редактори партійного часопису «Комуніст».

У 1940 р. М. Грунський підготував перший проєкт змін за правописом 1939 р., але через вторгнення Німеччини реформу було відкладено. У 1943 р., після звільнення Харкова від фашистської навали, радянська влада затвердила нову редакцію правопису, укладену Л. Булаховським. Перше видання цього правопису було схвалене 1945 р., друге видання з незначними доповненнями та поправками було видане у 1960 р. (як вже зазначено у попередньому розділі, у ньому норми пунктуації було погоджено з російськими), третє видання побачило світ у 1989 р., четверте видання, підготоване Міжнародним конгресом українців та надруковане у 1993 р. «Науковою думкою» не отримало схвалення Кабінету міністрів. У четвертому виданні було доповнено «правило дев'ятки» деякими власними назвами, конкретизовано правила написання складних слів та внесено зміни у норми відмінювання. Після намагань Міжнародного конгресу українців правописна полеміка мігрувала

на політичний фронт – точилася боротьба між сталими узвичаєннями та новими, радикальними проєктами.

У 2012 р. Інститутом мовознавства імені О. Потебні та Інститутом української мови до друку було подано перевидання Українського правопису. Правопис 2012 р. близький до редакції 1993 р., але має декілька виправлень та доповнень; його схвалила спеціальна правописна комісія, перед тим відредагувавши на свій лад. Особливу увагу було приділено частинам правопису, що трансформувалися під впливом російського, до того ж правопис потребував чіткої систематизації. У редакції 2012 р. було виправлено низку помилок та похибок, що накопичилися за роки перевидань правопису 1993 р., прибрано ідеологічні приклади до правил (такі як колгосп чи радгосп, партноменклатура тощо). Але і у цьому перевиданні є хиби та неточності. У статті І. Ющука, опублікованій у 2015 р. на мультимедійній платформі Укрінформ, представлено детальний аналіз правопису 2012 р.

Наведемо декілька прикладів: «...чому ще й тепер треба нам розтлумачувати, коли писати буквосполучення **йо**, а коли **ьо**? Це й у шкільну програму занесено. *Район* і *льон* — у першому слові чуємо звук **й**, то й позначаємо його відповідною буквою, у другому такого звука нема, є м'який **л**, то й відповідно вживаємо не **й**, а м'який знак» [48].

«Чи такий уже важливий для української мови поділ прикметників на тверду й м'яку групи, якщо й *гарного*, й *синього* мають однакове закінчення *-ого*? Тут хіба що треба було б звернути увагу на звучання прикметників *природний*, *народний* і *дорожній*, на різне значення прикметників *дружний* і *дружній*» [48].

«Нічого не сказано про забезпечення милозвучності нашої мови, бо чергування *у – в*, *і – й*, вставляння й випадання звуків *о*, *е*, *і* (*садок – садка*, *весна – весен*, *сходити – зійти*) тощо – це не тільки фонетичне явище, а й естетичне, дуже важливе для нашого мовлення» [48].

Перевидання має чимало упущень та погрішностей, що, на думку І. Ющука, неприпустимо для державного документа. «Уже в першому

параграфі недогляд: «У деяких словах на місці *o* перед постійно наголошеним *a* (*я*) маємо у вимові *a*: багатий..., калáч, кажáн, качáн...» Але ж бо наголос у наведених прикладах непостійний: багатíти, калачí, кажанí, качанí» [48]. Чи, наприклад, у другому параграфі зазначено, що *-ri-*, *-li-* вживають у словах у ненаголошеній позиції, беручи за приклад слова *дрімати*, *дрімливий*, *дрімота*, *тріщати*, *перебріхувати*, *злітати*. Та І. Ющук зазначає: «у двох останніх словах маємо закономірне чергування *e* з *i*: *брехати*, *летіти*. У попередніх словах *i* під наголосом маємо *-ri-*: *дрімки*, *тріск*; а в наведеному як приклад слові *перебріхувати* *-ri-* наголошене». Відповідно, правило містить хибу.

Виникли проблеми з видами дієслова *й* у десятому параграфі – у пункті про чергування *e* – *i* зазначено: «Це чергування теж відбувається в коренях дієслів, змінюючи їх значення: *e* виступає в префіксальних морфемах дієслів доконаного виду, *i* – в дієсловах недоконаного виду: *вигребти* – *вигрібати*, *викоренити* – *викорінювати*, *випекти* – *випікати*, *замести* – *замітати*, *зберегти* – *зберігати*, *летіти* – *літати*...» [39, с. 15]. Правило містить декілька погрішностей, адже пара *летіти* – *літати* недоконаного виду, а дієслова-приклади з *e*, наведені перед нею, можна представити в недоконаному виді (*гребти*, *коренитися*, *пекти*, *мести*, *берегти*).

У правописі до присвійних прикметників було наведено приклади на зразок *франківські сонети*, *пушкінські рукописи* [39, с. 69]. Елементарна помилка, адже ці прикметники відносні, щоб вони стали присвійними – їх треба замінити на *Франкові сонети* та *Пушкінові рукописи*.

Також неповним та оманливим є правило, яке зазначає, що серед іменників І відміни чоловічого роду до твердої групи належать тільки назви осіб: «...іменники *лелека*, *собака*, що теж належать до твердої групи І відміни, – це не назви осіб.» [48].

Цікавим є зауваження І. Ющука про невмотивованість поєднання зовсім неоднорідних понять у словосполученні «осіб та істот» [39, с. 82]. «Як пояснює «Словник української мови», «істота... – живий організм; людина, тварина». Отже, особа – теж істота» [48]. Подібну помилку допущено серед нібито

однорідних прикладів до узагальнювальних слів: «...назви тварин і дерев: *ведмедя, вовка, дуба, кілка, коня, пса, ясеня*» [39, с. 83]. За Академічним тлумачним словником, *кілок* – це «1. Груба палиця (іноді – жердина), загострена з одного кінця; паля, гострокіл; 2. Дерев'яний стрижень, закріплений у чому-небудь для вішання одягу тощо» [36, с. 160]. Відповідно, слово *кілок* не має жодного відношення ні до *тварин*, ні до *дерев*.

Це лише мала частина помилок та неточностей у перевиданні 2012 р. Крім зазначених та подібних їм хиб є складнощі з написанням іншомовних слів – не впорядкованість норм вживання *и* та *і* (з великою кількістю винятків), невідповідність фонетичним законам вживання апострофа, правило збереження подвоєння букв у географічних власних назвах тощо.

2.2. Нова редакція Українського правопису (2019 р.)

З огляду на сьогочасний рівень розвитку мови, Український правопис неодмінно потребував модернізації, тому розпорядженням Кабінету Міністрів України (від 17 червня 2015 р.) було ухвалено склад Української національної комісії з питань правопису. У складі комісії були чільні українські наукові та громадські діячі: М. Стріха (заступник Міністра освіти і науки, співголова Комісії), С. Пирожков (віце-президент Національної академії наук та співголова Комісії), Л. Гнатюк (професор кафедри історії та стилістики української мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка), К. Городенська (завідувач відділу граматики української мови Інституту української мови Національної академії наук), А. Загнітко (член-кореспондент Національної академії наук), Г. Півторак (завідувач відділу загальнослав'янської проблематики і східнослов'янських мов Інституту мовознавства імені О.О. Потебні Національної академії наук), О. Пономарів (професор кафедри мови та стилістики Інституту журналістики

Київського національного університету імені Тараса Шевченка), О. Тараненко (провідний науковий співробітник Інституту мовознавства імені О.О. Потебні Національної академії наук), Б. Чернюх (завідувач кафедри класичної філології Львівського національного університету імені Івана Франка) та інші.

Починаючи з серпня 2018 р., відбувся суспільний розгляд запропонованих змін, «...надійшло понад 3000 пропозицій від наукових установ, закладів освіти, органів державної влади та місцевого самоврядування, окремих громадян» [32]. Обговорення було завершено в жовтні 2018 р.

22 травня 2019 р. постановою Кабінету Міністрів України № 437 «Питання українського правопису» [24] було затверджено нову редакцію Українського правопису, а 3 червня 2019 її було оприлюднено на офіційних сайтах Міністерства освіти і науки та Національної академії наук України.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 22 травня 2019 р. № 437 «Питання українського правопису», з метою впровадження нової редакції Українського правопису було створено постійну Міжвідомчу комісію із забезпечення впровадження нової редакції Українського правопису [16]. Співголовами Комісії було призначено заступника міністра освіти і науки України М. Стріху та віце-президента Національної академії наук України, академіка Національної академії наук України С. Пирожкова. Інститут модернізації змісту освіти зобов'язали «...забезпечити організацію розроблення методичних посібників із застосування Українського правопису в редакції 2019 року для вчителів закладів загальної середньої освіти, учасників освітнього процесу закладів вищої освіти» [16].

Чинна редакція правопису має більше 20 нововведень, тому її обговорення в наукових колах тривають і понині. У передмові до правопису вказано, що редакція 2019 р. «повертає до життя деякі особливості правопису 1928 р., які є частиною української орфографічної традиції і поновлення яких має сучасне наукове підґрунтя» [39, с. 4]. Крім того, Комісія взяла до уваги мовну традицію другої пол. ХХ – поч. ХХІ ст., оскільки вона стала звичною для вжитку серед українського народу. «Поділяючи думку про злочинний характер

репресивних дій тоталітарного режиму щодо «харківського» правопису і його творців, кодифікатори мови не можуть знехтувати тим, що мову народу творить його історія: мова змінюється, і правопис має відображати насамперед її сучасний стан» [39, с. 4].

Не варто забувати й про те, що Український правопис – продукт спільної праці науковців попередніх поколінь. Л. Зизаній, М. Смотрицький, І. Котляревський, О. Павловський, П. Куліш, «Руська трійця», видавці «Записок Південно-західного відділу Російського географічного товариства», М. Драгоманов, Є. Желехівський, Б. Грінченко, І. Огієнко, Л. Булаховський, В. Німчук та інші – також є творцями сучасної української орфографічної системи.

Зміни, що були внесені до Українського правопису, можна розподілити на дві великі групи – це зміни в написанні слів та варіантні доповнення до чинної норми. Правопис 2019 р. пропонує сукупність орфографічних варіантів, адже, на думку авторів, «...варіативність – це органічна частина правописного кодексу і тією чи іншою мірою вона притаманна кожній мові на різних етапах її історичного розвитку» [39, с. 5], вибір варіанту, що залишиться в ужитку, Комісія покладає на час. Майже всі зміни, внесені до правопису, вмотивовані, здебільшого джерелами змін послуговували посібник А. Кримського «Найголовніші правила українського правопису» (1921 р.) та харківський Український правопис (1929 р.).

Правопис 2019 р. дозволяє вживати голосний *и* на початку слова перед літерами **н** та **р** у деяких притаманних українській мові та узвичаєних словах співвідносно з вимовою (*індик* – *индик*, *індича* – *индича*, *ірій* – *ирій*, *ірод* – *ирод*, *інколи* – *инколи*, *інший* – *инший* тощо), тоді як попереднє перевидання такого варіанту не передбачало. Д. Приймак зазначає, що джерелом цієї зміни є посібник А. Кримського «Найголовніші правила українського правопису» 1921 р., також цей варіант уживано в академічних словниках за редакцією Б. Грінченка (1907 – 1909) та Російсько-українському академічному словнику за редакцією А. Кримського і С. Єфремова [29].

Напевно, найбільшого розголосу набула зміна, яку описано в 126-му параграфі. Звук [j] маємо передавати буквою **й** (співвідносно з вимовою іншомовного слова), а звукосполучення [je], [ji], [ju], [ja] буквами **є, ї, ю, я** (*проект, конвеєр, плеєр, параноя, секвоя, Гоя, Феєрбах, Ісая, Йоганн, Рамбує, Соєр, Хаям* тощо), тоді як у правописі 1993 р. вказано, що у словах *проект, проєкція* та подібних належить писати **е**. Суспільство збентежило слово *проект*, хоча таке його написання цілком природне – відповідно до вимови в латинській та німецькій мовах (мови-джерела) звукосполучення [je] треба передавати українською буквою **є**.

У новій редакції Українського правопису вказано, що «подвоєння букв на позначення приголосних звуків маємо, якщо збігаються однакові приголосні» [39, с. 23]. Відповідно, слово *священник*, у якому присутній збіг однакових приголосних кореня та суфікса, маємо писати з подвоєнням **-нн-** (за аналогією до *годинник, письменник* тощо), на відміну від *священик* у попередній редакції.

Популярною та активно вживаною в суспільстві є зміна, що стосується фемінітивів. Щоб утворити фемінітив від іменника чоловічого роду, пропоновано додавати суфікси **-к-, -иц-(я), -ин-(я), -ес-** (*авторка, редакторка, вчителька, юристка*). Суфікс **-иц-(я)** варто використовувати до основ на **-ник** (*порушниця, верстальниця, порадиця*) та **-ень** (*учениця*), суфікс **-ин-(я)** застосовувати з іменниками на **-ець** (*продавчиня, кравчиня, плавчиня; філологиня; бойкиня*), суфікс **-ес-** (*дияконеса, патронеса, баронеса, поетеса*) вживають доволі рідко, але в правописі його згадано [39, с. 27].

Разом пропонують писати складні іменники з першим компонентом іншомовного походження **анти-, віце-, екс-, контр-, лейб-, обер-, штабс-, унтер-** (*антивірус, віцепрем'єр, віцеконсул, ексчемпіонка, ексміністр, експрезидент, контрадмірал, контрудар, лейбгвардієць, лейбмедик, обермайстер, оберофіцер, унтерофіцер* тощо) [39, с. 35]. У редакції 2015 р. іменники на позначення державних посад, військових, наукових звань (з першим іншомовним компонентом **контр-, унтер-, штабс-** також), та усі

складні іменники з першою складовою частиною **віце-**, **екс-**, **лейб-**, **максі-**, **міді-**, **міні-**, **обер-** треба було писати через дефіс [40, с. 39].

Конкретного джерела та ґрунтовної мотивації цієї зміни немає. У словнику Г. Голоскевича (1929 р.) іменники з першим компонентом іншомовного походження **віце-** пропонують писати разом (*віцепрезидент*, *віцеконсул*), а у словнику А. Кримського та С. Єфремова (1924 – 1933) іменники з цією часткою рекомендують писати через дефіс (*віце-президент*, *віце-консул*). Д. Приймак зазначає, що «...зміна орфографії щодо таких префіксів може спричинити порушення системності в уживанні правописних норм» [29, с. 113].

Невідмінюваний числівник **пів** пропонують писати окремо від загальної та власної назви-іменника у формі родового відмінка однини (*пів аркуша*, *пів відра*, *пів години*, *пів огірка*, *пів острова*, *пів ящика*, *пів ями*; *пів Європи*, *пів Києва* тощо) [39, с. 37]. Правопис 2015 р. пропонував вживати числівник **пів-**, як і перші частини **напів-** та **полу-** з такими іменниками разом (*піваркуша*, *півогірка*) та з апострофом перед **я**, **ю**, **є**, **ї** (*пів'яблука*), а перед іменниками на позначення власних назв вживати дефіс (*пів-Європи*) [40, с. 38].

Джерелом вказаної зміни є харківський правопис 1929 р.: «З іменниками **пів** пишеться разом, коли ввіходить у суцільне слово: *південь*, *півпарубок*, *піваркуш*, *півкварта*, *півполукіпок*, *піврік* і т. ін. (тобто коли можливі форми *півднем*, *півпарубкові* і т. ін.); в інших випадках пишеться окремо: *пів Харкова*, *пів доповіді*» [44, с. 38]. Ця зміна покликана забезпечити послідовне вживання **пів** як невідмінюваного числівника, та закріпити його орфографічний вжиток з іменниками на позначення загальних та власних назв.

У чинній редакції правопису унормовано вживання великої та малої літер у словах на позначення назв соціальних мереж, сайтів тощо. Назви сайтів, соціальних мереж та ін. без родового слова треба писати з малої літери (*фейсбук*, *твітер*, *гугл*); назви з родовим словом пишемо з великої букви у лапках (*мережа «Фейсбук»*, *енциклопедія «Вікіпедія»* тощо); назви, ужиті на позначення юридичних осіб, варто писати з великої букви без лапок (*РНБО ввела санкції проти Яндексa*) [39, с. 62].

Також у новій редакції Українського правопису виправлено помилку у зверненні до осіб на ім'я *Ігор*. Правильною є форма кличного відмінка імені *Ігор* – *Ігорю*, адже цей іменник належить до м'якої групи. Та натомість правопис не пропонує правильного номінування ім'я по батькові – *Ігорьович* [22].

Зміна, яку описано в параграфі 95, викликала бурхливі обговорення в суспільстві. Чинний правопис допускає як варіант для іменників на **-ть** (*гідність, незалежність*), слів на кшталт *любов, осінь, сіль, Русь* у родовому відмінку однини набуття закінчення **-и** (*гідности, незалежности, радости, чести, хоробрости; любови, осени, соли, Руси* тощо) [39, с. 100]. Попередня редакція для таких слів пропонувала лише закінчення **-і**. Джерелом таких змін є посібник «Найголовніші правила українського правопису»: «20. У словах жіночого роду, що кінчаться на приголосний звук, треба писати в родовому відмінкові однини **-и**, а в давальному й місцевому однини та називному й знахідному множини треба писати **-і**; напр. род. відм. – з ночі, коло печі, з подорожі, цієї соли, нічної тіни, без сповіді, без відповіді, з радости, до смерті... в осені» [15, с. 11].

Дотепер тривають дискусії щодо сполучення **th** у словах грецького походження. У перевиданні 2015 р. **th** залежно від традицій української мови треба передавати то через **ф** (*арифметика, ефір, кафедра, логарифм, міф, орфографія*), то через **т** (*бібліотека, ортодокс, ортопедія, театр, теорія, Тадей*) [40, с. 119]. Правопис 2019 р. пропонує варіантність при передачі цього буквосполучення. У словах грецького походження буквосполучення **th** варто передавати літерою **т** (*антологія, аптека, астма, бібліотека, театр, теорія, ортопедія, Амальтея, Прометей* тощо), а у словах, що закріпилися в українській мові з буквою **ф**, дозволено варіантність у написанні (*анафема і анатема, дифірамб і дитирамб, ефір і етер, кафедра і катедра, міф і міт, Афіни і Атени, Демосфен і Демостен, Марфа і Марта* тощо) [39, с. 125].

Джерело цієї зміни виходить із давньої української традиції, описаної в посібнику А. Кримського. «У словах, недавно або не дуже давно взятих, чуже

θ, th на письмі передаємо через *t* (не через *ϕ*): катедра, Атени, ортографія, міт (міф), анатема, апофтегма, Бористен, логаритм, арифметика, патос, Пітагор, етер і т. ін. Здебільша те саме правило прикладається й до слів та до ймень, давно взятих, напр.: Теофан, Теодосій, (або Тодос). Але є скількись слів цієї категорії, де пишеться *ϕ* або *xv*, а іноді й *x*: Федір або Хведір (рідше Тодір); Тимохвій або Тимофій, (рідше Тимотей), гора Афон (рідше Атос), Хома. Коли такі ймення відносяться до людей західньої Європи, а не до українців, то треба писати тільки *t*: Тома Аквінський (а не Хома)» [15, с. 15]. Насправді твердження про узвичаєність деяких слів із буквою **ϕ** – помилкове, адже ці зміни було нав'язано російською владою у реформі 1933 р.

Щодо дифтонгів **au**, **ou** на позначення звукосполучень [au], [ou], їх передають через **au**, **ou** (*аутсайдер*, *маузер*, *Клаус*, *Фауст* тощо), у словах давньогрецького та латинського походження **au** передають як **ав** (*автентичний*, *автор*, *лавра*, *Павло*, *Аврора* тощо), а у словах давньогрецького походження, у яких узвичаєна передача **au** через **au**, автори правопису допускають варіантність (*аудієнція* і *авдієнція*, *аудиторія* і *авдиторія*, *лауреат* і *лавреат*, *пауза* і *павза*, *фауна* і *фавна*) [39, с. 130]. Як і попередня, ця зміна вмотивована нормами «Найголовніших правил українського правопису» 1921 р.: «Чужий дифтонг *au* передаємо через *ав*: автор, автограф, авдиторія, авдієнція, лавровий, Август, Австрія, фавна, фавністичний, Таврія, авкціон. Аналогічно – локавт, бравнінг. Тільки перед голосними передаємо той дифтонг через *au*, а не через *ав*: Ауе, Ауербах, Шопенгауер» [15, с. 18-19]. У редакції 2015 р. зазначено, що звукосполучення *au*, *ou* варто передавати через **au**, **ou** (*аудиторія*, *гауптвахта*, *лауреат*, *локаут*, *пауза*, *фауна*; *джоуль*, *клоун*; *Джорджтаун*, *Паульсен*, *Фауст*; *Воуверман*), як виняток – мавзолей. У низці слів *au* передається через **ав** (*автентичний*, *автобіографія*, *автор*, *авторитет*, *автохтон*; *Австралія*, *Австрія*; *Август*, *Аврора* тощо) [40, с. 124].

У словах, що позначають прізвища іншомовного походження, сполучення **ck**, що в англійській мові та певних інших передають звуком [k], правопис 2019 р. пропонує передавати однією літерою **к** (Дікенс, Джексон,

Текерей, Бісмарк, Ламарк, Стокгольм, Шерлок тощо) [39, с. 127], на відміну від попереднього написання Діккенс, Теккерей тощо. Джерела цих змін знайти не вдалося.

2.3. Проблемні та дискусійні питання нової редакції Українського правопису

Дискусії щодо Нової редакції Українського правопису тривають. Крім позитивних змін, чинний правопис має й низку суперечливих питань. Серед недоліків нової редакції Українського правопису, як слушно зауважує В. Пугач [31], – використання в ілюстративному матеріалі так званих совітизмів та пострадянізмів. Після століть примусового насадження російської ідеології українці звикли до цих термінів, але застосування їх у сучасному правописі суперечить «тезі про збереження питомої української спадкоємності, історичної мовної традиції та її балансу з сучасною мовною системою» [31, с. 80], вони відкидають українське єство, зберігаючи зв'язки з тоталітарним минулим. У статті В. Пугача детально розглянуто всі подібні огріхи, ми ж у своєму дослідженні згадаємо лише деякі найпомітніші.

У параграфі п'ятдесят стосовно правила про утворення від топонімів назв тварин, птахів, страв, напоїв, тощо [39, с. 57] в ілюстративному матеріалі вжито назву напою *саяни*. Це застарілий термін на позначення тонізуючого газованого напою, популярного в Радянському Союзі, його назва походить від гірської країни на Півдні Сибіру в Росії.

Активно вживаними донині є терміни *суботник* та *недільник*, які варто було б викоринити з української культури зовсім. Натомість цю лексему в якості прикладу використано в правилі про написання регулярних заходів, що не мають офіційного характеру [39, с. 58]. Суботник або комуністичний суботник – організована владою у вільний час (найчастіше у вихідні) безкоштовно виконувана робота, якою б мали займатися за оплату відповідні державні служби чи організації. Найчастіше для такої роботи використовують

працівників бюджетної сфери та студентів; досі для опису подібної безоплатної праці вживають іронічне «добровільно-примусово».

За приклад до п'ятдесят п'ятого параграфу взято *портрет Мусоргського роботи Рєпіна*. І. Рєпін – російський художник українського походження; М. Мусоргський – російський композитор, що звертався у своїх творах до російського фольклору та традиційних для російського народу сюжетів. Зважаючи на причини, описані вище, та на те, що нова редакція Українського правопису прийнято вже після 2014 р., вважаємо цей приклад невдалим. Україна має велику кількість талановитих митців, витвори яких знані навіть за кордоном, тому краще було б використати інший приклад.

Правило про відмінювання звукових абревіатур [39, с. 65] ілюстровано складноскороченою назвою *ЦУМ*. В. Пугач зазначає, що «...наведена вербально реалія з 90-х років ХХ ст. утратила актуальність як найбільший універмаг України та символізує *ментальну радянську ностальгію* для старших поколінь.» [31, с. 80].

Зайвою також вважаємо застарілу лексему *колезький асесор* [39, с. 63] серед прикладів у четвертій примітці п'ятдесят шостого параграфу. Колезький асесор – у дореволюційній Росії – штатський чин восьмого класу. [36, с. 65]. Чин колезького асесора, як інші в Російській імперії, припинив існування в 1917 р.

Правопис містить росіянізми та калькування російських слів: *ларьок* [39, с. 20], *спиртівка* [39, с. 29], *духовка* [39, с. 29], *іван-покиван* [39, с. 54], *чин чином* [39, с. 35], *тук-тук* [39, с. 36], *строк* [39, с. 92] тощо. Крім того, правопис не містить деяких актуальних для України слів – замість *синьо-жовтого* наведено приклад *жовто-блакитний* [39, с. 42]; слід навести більше прикладів похідних прикметників від українських географічних назв; уточнити *в Україні*, а не *на Україні* та інше.

О. Пономарів зазначає, що, незважаючи на доволі тривалу працю над новою редакцією, правило «дев'ятки» й донині не діє на більшу частину

власних назв; серед іменників з флексією **-о** допускають відмінювання слів *вино, пальто, ситро*, усі інші залишаються невідмінюваними [22].

«І далі потрібно писати *лавр* (лат. *laurus*), але *лауреат* (лат. *laureatus* «увінчаний лаврами»), *Фавн* (лат. *Faunus* – бог лісів, полів і звірів), але *фауна* (лат. *Fauna* – богиня лісів, полів і звірів); *артерія, колонія, матерія*, але *артеріальний, колоніальний, матеріальний* (замість *артеріяльний, колоніяльний, матеріяльний* і т. ін.) – бо так у російській мові» [22, с. 324].

Попри те, що правопис допускає відмінювання імен іншомовного походження на зразок *Ернест, Альфред, Роберт, Луціан* та ін., відмінювати імена *Ернесто, Альфредо, Роберто, Луціано* аналогічно з *Дмитро, Кирило, Павло, Данило* не можна [22].

Є й інші, менш значні хиби, та акцентувати на них увагу ми не будемо.

Нову редакцію Українського правопису було оприлюднено 03 червня 2019 р. на офіційних сайтах Міністерства освіти та науки України, Національної академії наук України. Думки суспільства – мовознавців, журналістів, письменників, громадських діячів та звичайних громадян кардинально різнилися. Л. Вишинська у статті для *Opinion* зробила огляд різних поглядів на нову редакцію українського правопису (2019 р.), нижче ми наведемо деякі з них.

Ю. Нестеряк (викладачка Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка) зазначає: «Оновлення правопису – це свідчення того, що українська мова жива, вона розвивається та потребує змін. Із запропонованих новацій найбільше потішило повернення права букві «и» починати слова... Уніфікований правопис слів із «пів» (у значенні половини), уникнення подвійної йотації (*Майя, Гойя*), як на мене, спростять життя – не треба буде замислюватися. Закінчення **-и** в родовому відмінку деяких іменників третьої відміни, як зазначає професор Олександр Пономарів, дуже важливе, бо дасть змогу відрізнити родовий відмінок від давального й місцевого. Затвердження фемінітивів теж вважаю корисним –

звикла до них у польській мові...Мені здається, що найдовше звикатиму до сучасного написання «проєкту»...» [2].

Тоді як Т. Кондратьєва, журналістка вінницького тижневика «33 канал», висловилася інакше: «Якщо казати про новий правопис, то, думаю, такі зміни не на часі. Нехай би громадяни України вивчили мову такою, як була, бо багато хто, зокрема й чинний президент, ставиться до нашої мови без належної поваги, що дуже прикро.

Тож передусім треба зробити так, щоб українську мову захотілося вивчити. А вже потім перейматися новими правилами граматики, орфографії тощо. У Вінниці – а це таке собі купецьке містечко з дуже європейськими амбіціями – багатьом абсолютно однаково, як писати: через дефіс чи без нього. Переважна більшість вінничан, на жаль, дуже мало читають. І дуже багато сидять у соцмережах, де набагато прикольніше спілкуватися суржиком, без дотримання будь-яких правил» [2].

Так чи інакше, Український правопис – офіційний документ, ухвалений на державному рівні, тому кожен громадянин України, яку б думку щодо нього не мав, зобов'язаний керуватися його нормами. За «навмисне спотворення української мови в офіційних документах і текстах, зокрема навмисне застосування її з порушенням вимог українського правопису і стандартів державної мови...» [30] порушники нестимуть відповідальність, передбачену законом.

З метою впровадження норм нового правопису Програма діяльності центрального органу виконавчої влади зобов'язана вміщувати низку заходів для засвоєння української мови, зокрема видаючи навчальні посібники з української мови, складаючи словники тощо.

«Важливим чинником реалізації будь-якого офіційного документа є, звичайно, практичне його застосування – це відповідний до завдань шлях втілення теоретичного змісту в дійсність. Безперечно, після офіційного оприлюднення Українського правопису як офіційного документа було розроблено план його імплементації. Питання впровадження нового

Українського правопису за редакцією 2019 року передусім, звичайно, стосується освітніх закладів» [30].

У 2019 р., керуючись постановою Вченої ради Національної академії внутрішніх справ, на сайті академії було подано на загальний розсуд низку публікацій «Вчимо українську мову за новим Українським правописом», що мала на меті ознайомити усіх охочих зі змінами в Українському правописі та особливостями їх практичного запровадження.

Спираючись на постанову Кабінету Міністрів України від 22 травня 2019 року № 4373 [20], у листі Міністерства Освіти і Науки України №1/9 -530 від 23.08.2019 [47] зазначено, що зміни у правописі мають бути обговорені на засіданнях методичних об'єднань учителів-предметників, до того ж рекомендовано «практикувати різноманітні форми роботи, візуальні засоби навчання тощо, під час оцінювання орфографічних завдань не вважати за помилку вживання лексем обох форм» [47]. Для імплементації нового Українського правопису за редакцією 2019 року необхідно виконати відповідну низку заходів, зокрема створити методичні посібники для вчителів закладів середньої освіти з використанням нових норм.

У наступному розділі нашої роботи представлено комплекс вправ, які можна використовувати в закладах середньої освіти під час вивчення орфографічних норм, зокрема тих змін, що стосуються нової редакції Українського правопису (2019 р.).

Висновки до другого розділу

Мова стрімко змінюється, з'являються нові предмети, поняття, явища, хвороби, механізми тощо, тоді як правопис не завжди містить норми, якими маємо керуватися при написанні нових слів. Для прикладу, нова редакція Українського правопису містить окремий параграф із приміткою, у якій викладено норми написання назв сайтів, мереж, пошукових систем тощо.

Важливий фактор внесення змін у правопис – нові суспільні явища. Гендерні дослідження, рівноправ'я чоловіків та жінок у суспільстві, інтерес до феміністичної риторики зумовили й зміни у правописі. Значущою зміною є офіційна фіксація фемінітивів у правописі.

Оскільки кодифікатори розуміють, що суспільству буде складно одразу прилаштуватися до деяких норм, вони пропонують варіанти. І хоча введення нових варіантів цілком вмотивоване, заборони на використання старих немає, тож який варіант використовувати – справа мовця.

Вагомими джерелами змін у новій редакції Українського правопису (2019 р.) послуговували посібник А. Кримського «Найголовніші правила українського правопису» (1921 р.) та харківський Український правопис (1929 р.). Обидва джерела згадано в передмові до нової редакції; вона повертає у вжиток деякі норми, що відображають самотні ознаки української фонетично-морфологічної системи.

Можемо зробити висновок, що, незважаючи на деякі суперечливі та дискусійні питання, нова редакція Українського правопису була вкрай необхідною через низку вище наведених причин. Ми підтримуємо думку О. Пономарева про те, що зміни Українському правописі 2019 р. хоча б частково повертають нашому правописові його національне обличчя [21].

РОЗДІЛ 3

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОПИСНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК

3.1. Сучасні лінгводидактичні підходи, принципи та методи навчання орфографії

«Правопис складається з трьох підсистем: графіки (букв, якими позначають найтиповіші звуки), орфографії (закономірностей поєднання букв для передавання на письмі звукового образу української мови) і пунктуації (розділових знаків, за допомогою яких позначають змістове й інтонаційне членування висловленої думки).» [39]. Із трьох підсистем, згаданих у передмові до Українського правопису, найбільше зміни торкнулися орфографії. Методичними питаннями орфографії української мови та вивчення її в навчальних закладах займалися такі науковці, як О. Караман, О. Горошкіна, І. Ющук, З. Бакум, М. Вашуленко, К. Пономарьова, Л. Мацько, Г. Передрій, В. Мельничайко, М. Пентилюк, М. Бернацький та інші.

Засвоєння та правильне використання учнями орфографічних норм – надважливе завдання для вчителя-словесника. Він повинен ознайомити учнів із загальноприйнятою системою правопису, вмотивувати закономірність опанування орфографії на практиці та останнє – найважливіше та найважче завдання – сформувати стійкі орфографічні вміння та навички. Для виконання цих завдань передбачено лінгводидактичну систему, що містить поєднання певних підходів, принципів та методів вивчення орфографії.

Як уже було зазначено в попередньому розділі, мова – динамічна система, тому зміни у правописі – цілком логічне явище. Вчитель повинен пояснити учням їх необхідність – це спростить процес пристосування до нових норм та дозволить сформувати терпиме ставлення до можливих змін у майбутньому.

Історично склалися два напрями в методиці навчання орфографії – граматичний (його прихильники – К. Ушинський, Ф. Буслаєв, Д. Тихомиров та ін.) та антиграматичний (В. Лай, Е. Мейман, В. Зелінський та ін.). Прихильники граматичного напрямку підтримують думку про те, що походження навичок письма має свідомий характер, цей процес близький до процесу мислення, направлено на дослідження та вивчення граматичних та орфографічних норм. Чільне місце у формуванні правописних навичок, при граматичному підході, займає система вправ, основне завдання яких – фіксація рефлексивних взаємозв'язків. За К. Ушинським, система орфографічних вправ вважається продуктивною та результативною лише у зв'язку з розвитком мовленнєвої діяльності.

Основоположником антиграматичної теорії прийнято вважати німецького педагога І. Бормана. Він висунув механістичну концепцію навчання орфографії, так звану «теорію графічних образів» (або «експериментальну психологію»), що пропагує першість зорової і моторної пам'яті, залишаючи граматику у тіні. Антиграматичний підхід основним методичним прийомом встановлює списування, І. Борман впевнений, що механічне копіювання зразків є найкращою вправою для набуття та фіксації правописних навичок. За антиграматичною концепцією, кожне слово має закріплюватися у пам'яті учнів відповідним образом, побаченим власними очима, без включення свідомості, вивчення орфографічних норм та аналітичної і синтетичної роботи мозку. А. Дистерверг, погоджуючись з важливістю «зорового» вивчення орфографії, усе ж зазначає і про методи «слухові» – диктант, аналіз на слух, аудіювання, тощо. Найпопулярнішим у сучасних навчальних закладах та затвердженим законом є граматичний напрям, спрямований на формування спершу свідомих (грунтованих на засвоєнні та вмінні правильно використовувати норми та вміння), а потім – автоматичних орфографічних навичок.

Сучасні науковці виділяють декілька лінгводидактичних підходів вивчення орфографії, об'єднаних у певні групи за темами. До першої групи відносять підходи з погляду суб'єкта навчання мови: компетентісний,

індивідуальний, діяльнісний, особистісний, особистісно орієнтований, особистісно-діяльнісний. Другу групу виділяють, керуючись способом організації засвоєння навчального матеріалу: дедуктивний, індуктивний, когнітивний, диференційований, комунікативно-діяльнісний, системний, системно-мовний підходи. Третю групу виділяють за характером добору й подання лексико-граматичного матеріалу: текстоцентричний, текстоцентрично-дискурсивний, соціокультурний, професійно спрямований, функційний та функційно-стилістичний підходи.

Серед різноманіття підходів пріоритетним є компетентнісний; крім нього, перевагу надають особистісно орієнтованому, комунікативно-діяльнісному, системному, когнітивно-комунікативному, текстоцентричному, соціокультурному, синергетичному та аксіологічному підходам. Коротко розглянемо деякі з них.

Основою компетентнісного підходу є робота з інформацією, він передбачає перехід від суто теоретичних знань до практичного володіння компетентностями, формування у здобувачів освіти таких умінь і навичок, які у майбутньому стануть основою їх успішності та конкурентоспроможності. У процесі сприйняття інформації учень аналізує та синтезує її, керуючись визначеною проблемою, генерує особисту думку, розвиває та аргументує її. Центральною метою компетентнісного підходу є виховання майбутнього професіонала, ціль якого – постійне самовдосконалення, особистісне зростання в умовах динамічного суспільства.

Одним із центральних у навчанні мови є комунікативно-діяльнісний підхід, завдання якого полягає у забезпеченні осмисленого втілення комунікативної функції мови. Важливо організувати навчання таким чином, щоб учень засвоював мову у процесі комунікативної діяльності маючи на меті опанування комунікативних вмінь та навичок. Кінцева мета – здатність учня послуговуватися мовою вільно в будь-якій ситуації. Засвоєння теоретичних орфографічних відомостей за комунікативно-діялісним підходом передбачає

свідоме опанування способами використання наявної інформації у мовленнєвій діяльності учня.

Когнітивно-комунікативний підхід передбачає формування стійких властивостей особистості, що допоможуть учневі успішно сприймати, засвоювати, застосовувати та передавати інформацію. Формування таких навичок є наслідком успішної взаємодії суб'єкта з об'єктом пізнання у рамках проблемної ситуації.

Особистісно орієнтований підхід скеровує вчителя на особистісний розвиток учнів такими засобами навчальної діяльності, які дозволять врахувати індивідуальні психологічні особливості кожного окремого учня, потенційні межі його можливостей у навчанні. Відповідно, цей підхід вимагає від викладача скласти для кожного учня особистий курс формування орфографічних умінь та навичок, поліпшення орфографічної та пунктуаційної обізнаності.

Безсумнівно, важливим підходом є системний, адже вивчення будь-якого предмета потребує системного навчання – мета, зміст, методи і засоби, форми та результати навчання – складові, розміщені у офіційно затвердженій програмі. Орфографія вивчається у тісному систематичному зв'язку з іншими розділами мови – усі вони взаємодіють та залежать одне від одного. Вивчення смислового значення мовних одиниць неможливе без розуміння звукової будови мови, вивчення синтаксису неможливе без зв'язку з морфологією тощо.

Текстоцентричний підхід визначає текст як центральний навчальний матеріал та як засіб засвоєння мови, він передбачає створення власних словесних матеріалів у певній мовленнєвій діяльності. З. Бакум виділяє такі напрямки реалізації текстоцентричного підходу: текст – засіб пізнання мови як поліфункційного явища; текст – найважливіший засіб долучення до української культури; текст – мовленнєвий витвір, результат використання мовної системи, оскільки на його засадах вивчається мова в дії; текст є основним засобом оволодіння усними й писемними формами українського мовлення, мовленнєвою діяльністю в усіх її видах (читання, говоріння, аудіювання,

письмо), на його основі формується комунікативна компетентність; текст – засіб створення ситуацій, на основі яких здійснюється реальне спілкування [1, с. 85].

Для успішного засвоєння учнями орфографії вчитель має послуговуватися низкою лінгводидактичних методів. Вибір методів, прийомів і вправ залежить від специфічних властивостей особистості учня, його психіки, особливостей вікової категорії та кожного окремого випадку.

Вивчення орфографії має відбуватися у системі паралельно з іншими розділами мови – фонетикою, граматиною, лексикою, графікою, словотвором, морфемікою та морфологією. Для прикладу, у п'ятому класі орфографію подано разом із фонетикою, графікою та орфоепією – учні знайомляться з термінами «орфографічний словник», «орфограма» та «орфографічна помилка»; їм пропонують складати й розігрувати діалоги з використанням слів, у вимові яких часто трапляються помилки (випадок, черговий, вимова, запитання, завдання тощо).

При вивченні словотвору в шостому класі програмою рекомендовано запропонувати учням створення оповідань із використанням іменників, утворених від поданих прикметників (наприклад: *гуцульський* – *Гуцульщина*; *херсонський* – *Херсонщина* тощо) або мультимедійну презентацію з використанням прикметників із суфіксами *-ськ-*, *-цьк-*, *-зьк-* (наприклад: *запорозький*, *козацький*, *криворізький* тощо). У сьомому класі, для прикладу, орфографію подано паралельно з морфологією – учням пропонують скласти допис у соцмережі про важливу подію зі шкільного життя з використанням дієслів різних способів. У восьмому класі пунктуацію вивчають разом із синтаксисом, учням пропонують скласти проект статті до Вікіпедії на зазначену тему, використовуючи прості та складні, двоскладні й односкладні речення. Останнє оновлення програм із української мови відбулося у 2011 році, після виходу у світ нової редакції Українського правопису (2019 р.) програми не коригувалися. Як слушно зазначає О. Горошкіна, «проблема навчання орфографії не втрачає своєї актуальності» [13, с. 81]. Фахівці у царині

лінгводидактичних досліджень та педагоги займаються пошуками дієвих методів та прийомів формування орфографічних умінь та навичок учнів, створюють власні комплекси вправ.

«Як свідчать результати анкетування, проведеного співробітниками відділу навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України впродовж січня-березня 2021 року, вчителі (60 респондентів зі 108, тобто 55,6%) активно послуговуються класифікацією методів за рівнем пізнавальної діяльності учнів, тобто використовують на уроках пояснювально-ілюстративний, частково-пошуковий, репродуктивний, дослідницький та проблемний методи» [13, с. 82].

Для кращого формування орфографічних умінь та навичок доцільно користуватися методом вправ. Результативними вважають такі різновиди вправ, як робота з орфографічним словником, запис тексту по пам'яті, списування, пошук орфограми, диктанти усіх видів, орфографічний розбір, різноманітні вправи для розвитку мовлення – перекази, переклади, написання твору за темою, вибір орфограми з низки пропонованих тощо.

Для ефективнішого оволодіння нормами орфографії варто використовувати сучасні засоби навчання – вони допоможуть зацікавити учнів, збережуть час та полегшать сприйняття матеріалу. Для прикладу – популярний у сучасній школі метод ейдетики. Цей метод передбачає використання карток з малюнками, анімацій чи невеликих розповідей для мимовільної фіксації складних для учнів випадків. Його можна застосувати при вивченні звука [j] та звукосполучень [je], [ji], [ju], [ja] у іншомовних словах.

Ми згодні з думкою О. Горошкіної: «переорієнтація на компетентнісний підхід сприяє розширенню можливостей освітнього простору (передусім, працювати з різноманітними інтернетними джерелами); реалізації кожним учнем індивідуальної освітньої траєкторії; посиленню ролі самостійної пізнавальної діяльності учнів; розвитку в них індивідуальної й колективної рефлексії [13, с. 84]», особливо актуальною є ця думка в умовах дистанційного навчання.

3.2. Огляд програм та підручників в аспекті формування орфографічних умінь і навичок

Орфографічні норми засвоюються протягом усього навчання в школі. У старшій школі (10-11 кл.) вони узагальнюються, систематизовуються та закріплюються, тому зупинимося на аналізі шкільних програм та деяких підручників для учнів цієї вікової групи.

Програми десятого та одинадцятого класів спрямовані на узагальнення та поглиблення знань, здобутих у попередніх класах. У програмі для десятого класу для вивчення орфографії пропоновано такі види роботи, як редагування пропонованого тексту, словникові диктанти, створення «карт пам'яті» за складними орфографічними темами, перекази, есе, диктанти, висловлення з аргументацією власної думки, ділові листи та письмові прохання, створення парадигми життєвих цілей та «карти мрій», робота з рекламними текстами, розгляд та коментування висловлень знаних людей тощо. Програма для одинадцятого класу рівня стандарту, крім зазначених вище, вміщує такі види роботи, як складання й озвучення особистих розкладів, графіків чергувань, додаткових занять тощо, записування прислів'їв і приказок, назв пісень, кінофільмів, художніх творів, створення діалогів на різні теми, створення плану на канікули, коментування сталих виразів, розповіді про процес приготування страв, редагування текстів, колективне складання розповіді, висловлення пропозиції, захоплення, попередження тощо, написання запрошення друзів-іноземцям, розроблення рекомендацій, заміна слів у тексті, збирання необхідної інформації й допоміжного матеріалу тощо.

Для аналізу вправ щодо вивчення орфографії ми обрали підручник О. Заболотного та В. Заболотного «Українська мова. Рівень стандарту» для десятого класу. Ми звертали увагу на ті вправи, які прямо чи опосередковано пов'язані з вивченням орфографічних мовних норм. Під час вивчення лексикографії автори пропонують учням ознайомитися та обговорити текст про соціальну мережу Твітер, назва мережі в тексті подається виключно

англійською мовою та з великої літери [6, с. 6]. Для роботи з орфографічним словником пропонувано обрати 15 – 20 слів, у наголошуванні яких учні помиляються найчастіше, та укласти словничок зі складними випадками, а також поділитися цим словником у соціальних мережах [6, с. 12]. Серед інших є вправа на написання листа-пропозиції з ініціативою проведення міського фестивалю, виставки, шоу талантів тощо до органів влади, використовуючи пропонувані фразеологізми [6, с. 22]. У межах практичної риторики підручник містить завдання на переказ фрагменту публічної промови Стіва Джобса про формулу успіху [6, с. 61]. У розділі «Орфоепічна норма» при вивченні чергувань у – в, і – й подано стандартні вправи на вибір правильної літери чи вставку пропущеної букви. Рубрика «Культура мовлення» пропонує учням ознайомитися з корисною інформацією про українську літеру [г]. На наш погляд, повідомлення вміщує застарілу інформацію, яку варто оновити згідно з новою редакцією Українського правопису [6, с. 87]. Так само застарілими є вправи для вивчення орфографічної норми, для прикладу, у завданні на вимову ненаголошених [е] та [и] варто додати ще й варіанти слів, пропонувані новою редакцією [6, с. 88]. Серед інших завдань розділу орфографічної норми містяться завдання на пошук орфограм, наприклад, у тексті «Балади про дві скрипки» В. Марсюка пропонують знайти орфограму «Ненаголошені е, и в корені слова» [6, с. 89]. Згідно з програмою, учні мають можливість написати есе на тему «Життя в гармонії з природою», використовуючи слова з орфограмою «Ненаголошені е, и в корені слова» [6, с. 90]. Є завдання з добору слів на орфограму «Знак м'якшення» для словникового диктанту [6, с. 96], аналіз допису однолітка «Смайлик не замінить живої усмішки» в соціальній мережі [6, с. 97], завдання на усне утворення від поданих слів іменників із суфіксом -ин(а) (наприклад: вінницький – Вінниччина, сумський – Сумщина). Крім того, підручник пропонує так звані «ситуації» – «З'ясуйте, які звукові зміни відбулися при утворенні поданих назв. Напишіть невелике повідомлення (3 – 4 речення) в соцмережах про відвідування одного з зазначених місць або про бажання побувати там» [6, с. 103] або «Прочитайте наведені з вайбера

повідомлення, у яких автори припустилися помилок. Користуючись своїми технічними засобами, надішліть по черзі одне одному ці репліки правильно» [6, с. 116] тощо.

Загалом автори виявили креативність, успішно адаптувавшись до умов нашого часу – вправи спрямовані на формування ключових компетентностей (особистісна, пізнавальна, комунікативна, творча та ін.), розвиток орфографічної пильності, вдосконалення орфографічних умінь та навичок, розвиток необхідних навиків, уваги, логічного та творчого мислення, мотивування пізнавального інтересу до вивчення рідної мови, виробляють у учнів уміння аналізувати, узагальнювати та систематизувати матеріал тощо.

Однак, на наш погляд, авторам підручників слід більше уваги приділяти тим змінам, яких зазнав наш правопис у своїй останній редакції (2019 р.). Тому ми розробили комплекс вправ, які можуть допомогти вчителям під час вивчення з учнями орфографічних норм сучасної української мови.

3.3. Комплекс вправ для запровадження нових орфографічних норм у практику загальноосвітньої школи

Як уже було зазначено вище, для кращого формування орфографічних умінь та навичок доцільно користуватися методом вправ. У сучасній лінгводидактиці існують різні принципи класифікації вправ, їх об'єднують за різними ознаками.

За метою, ступенем самостійності і творчості учнів, дидактичною метою (за В. Онищуком) вправи поділяють на такі різновиди:

- підготовчі (виявлення та заповнення прогалін у знаннях),
- вступні,
- тренувальні (для закріплення умінь і навичок),
- завершальні (проблемні завдання, контрольні та творчі роботи).

За типами мовної діяльності учнів (М. Білецька, Л. Варзацька, М. Вашуленко та ін.) виокремлюють такі різновиди вправ:

- аналіз та інші логічні операції з пропонованим матеріалом,
  - вправи на зміну мовного матеріалу (для прикладу, вставка пропущених у тексті слів),
  - створення мовного матеріалу (власні висловлювання, словотвір тощо),
  - оцінювання мовного матеріалу (пошук помилок).
- Існують також інші принципи класифікації вправ:
- за тематикою (лексичні, фонетичні, граматичні, орфоепічні, стилістичні, фразеологічні вправи),
  - за місцем проведення (класна та домашня робота),
  - за ступенем комунікативності (комунікативні, умовно-комунікативні та не комунікативні вправи),
  - за формою мовлення (письмові та усні вправи) тощо.

Ми розробили комплекс тренувальних вправ (за класифікацією В. Онищука), які можна використовувати на етапі закріплення умінь і навичок під час вивчення орфографічних норм української мови в закладах середньої освіти. Розроблені нами вправи стосуються насамперед тих орфографічних правил, які зазнали змін у новій редакції Українського правопису (2019 р.); отже, вправи ми погрупували за певними орфограмами.

1. Правопис ненаголошених голосних Е та И.

Вправа 1. Впишіть пропущені літери **е** або **и**.

Л..вада, л..гкий, д..ржу, н..зримий, дв..рима, бл..скучий, п..кучий, кр..клива, тр..мтливий, м..рехтливими, задушл..ва, м..тушиться, кр..вими, с..венька, н..рвуватися, к..шеня, тр..матися.

Вправа 2. Запишіть до зошита прислів'я та приказки, заповнивши пропуски у словах. Поясніть, що означають вислови.

1. Ти-бо вже коли говор..ш, то говори одно, а то разом хоч..ш бути і за попа, і за дяка. 2. Словом, як шовком в..ш..ває, а ділом, як ш..лом шп..гає. 3. Вразл..ве слово від дітей гірше за болячку, бо не гоїться. 4. Хто мат..ринську мову зн..важає, той і мат..рі не шанує. 5. Від м..ча рана загоїться, а від л..хого слова – ніколи. 6. Мов..вши слово, треба бути йому паном. 7. Та у нього на

осиці к..слиці, а на в..рбі груші ростуть. 8. Коня к..рують уздами, а чоловіка – словами. 9. Давши слово – д..ржись, н.. давши – кріпись. 10. Ч..єсь слово губ..ть діло. 11. Що вимов..ш яз..ком, то не витягн..ш і волом.

2. Уживання І та И на початку слова.

Вправа 1. Підкресліть слова, які мають варіанти з голосним *и*.

Індик, ірис, ірод, ідол, інший, ідея, імені, ікластий, ірій, ікона, іржа.

Вправа 2. Підкресліть потрібну букву; якщо слово має два варіанти написання – підкресліть обидві букви.

(I/и)кання, (i/и)стина, (i/и)род, (i/и)грашкою, (i/и)ч яка гарна, (I/И)сак, (I/И)ран, (I/И)уда, (I/И)рма, (i/и)рій, (i/и)слам, (i/и)кра (i/и)стота, (i/и)спит, (i/и)мідж, (i/и)ди, (i/и)скра, (i/и)дол, (i/и)нжир, (i/и)нколи, (i/и)люзія, (i/и)снувати.

3. Написання слів із літерами Г, Г, Х.

Вправа 1. Вставте пропущені букви та розподіліть слова на дві групи.

Слова з буквою г	Слова з буквою г
------------------	------------------

..рати, ..ай, збі.., ..уру, ..ел..отати, ..руша, а..рус, но..а, застря.., ..ратися, про..авити, ту..ий, під..рунтя, ..нилий, ..ринджоли, я..ня, ..речний, доро..а, ..уля, і..умен, ..азда, ..ніт, ..удзик, а..ов, ..урт, бі..ти, ..лум, ..армата, ..учний, ..анок, ду..а, ля..ати, заан..ажований, ..роші, воро.., ..ріх.

Вправа 2. Підкресліть потрібну літеру, вибір обґрунтуйте. Якщо слово має два варіанти написання – підкресліть обидві.

(Г/Г)уллівер, (Г/Г)аага, (Г/Г)ете, (Г/Г)удзь, (Г/Г)аррі, Ха(г/г)під, Вер(г/г)ілій, (Г/Г)вінея, (Г/Г)арсія, (Г/Г)ватемала, (Г/Г)ольфстрим, (Г/Г)алятовський, (Г/Г)о(г/г)а, Ан(г/г)лія, (Г/Г)омер, Ердо(г/г)ан, (г/г)оспіс, бри(г/г)ада, (Г/Г)остомель, Кривий Рі(г/г), (г/г)арячий, (Г/Г)онта, (г/г)нати, а(г/г)ресор, бло(г/г)ер, (г/г)олий, (Г/Г)еор(г/г), (г/г)умус, мі(г/г)рація, (Г/Г)ейне.

Вправа 3. Підкресліть потрібну літеру, вибір обґрунтуйте. Якщо слово має два варіанти написання – підкресліть обидві.

(Г/Х)аракірі, (г/х)умус, (г/х)енерал, (г/х)обі, Алла(г/х), (г/х)иджаб, (г/х)інді, (г/х)окей, (Г/Х)акім, (г/х)уска, (г/х)устка, (г/х)олдинг, ембар(г/х)о, бра(г/х)ман, (г/х)ерменевтика, серфін(г/х), ша(г/х)ід, (г/х)ід (професія), (г/х)роно, (г/х)іпозеза, А(г/х)мед.

4. Чергування О – І, Е – І

Вправа 1. Змініть слово таким чином, щоб у корені або в суфіксі відбулося чергування о – і, е – і.

Зразок: Гн^ій – гн^ою; батьк^ів – батьк^ового, батьк^ова.

водоп^ій – ..., нап^ій – ..., двоб^ій – ..., настр^ій – ..., кін^ь – ..., осін^ь – ...;
онук^ів – ..., ніч, піч – ..., пліч – ..., річ – ..., північ – ... .

5. Чергування Е – О після Ж, Ч, Ш, ШЧ, ДЖ, Й

Вправа 1. Перепишіть речення. Запишіть слова в дужках у Родовому відмінку. Чи є у слів варіанти? Якщо є, то назвіть їх.

1. Я (юність) не знав. Нудотно і похмуро пройшли мої, можливо, кращі дні у тісноті і сутінках конури з думками власними наодині (В. Симоненко). 2. Діти не вміють сміятись заздрісно, крізь сльози сміятися і від (злість). Діти завжди сміються радісно (Г. Чубай). 3. Серед істин, в (сутність) мінливих, час одну міняти не посмів: не буває квітів некрасивих, а жінок негарних – поготів (М. Луків). 4. Важкі та мускулясті стопи пруживий одбивають ямб, – це (дійсність), а не утопій згучить громовий дифірамб (Є. Маланюк). 5. Вони, ті крила, не з пуху-пір'я, а з правди, чесноти і довір'я. У кого – з (вірність) у коханні. У кого – з вічного поривання (Л. Костенко). 6. Бо (Гідність) революцію герої творили, волю свою й незалежність вони боронили. Бій жорстокий, бій за Неньку мужнього народу, «Душу й тіло ми положим за нашу свободу» (Н. Люлька). 7. Якщо хто-небудь з вас не має (мудрість), нехай просить про Бога, який дає всім людям щедро і не переслідує; і йому буде дано (Якова 1:5). 8. Я із надій будує човен, і вже немовби наяву з тобою, ніжний, срібномовен, по морю (радість) пливу (В. Симоненко). 9. Життя – це комбінація енергії і часу, поки я тут, час просто десь біжить. Об'єм частин помножених на масу, багаж свідомості у забутті лежить (Зоряний). 10. Тут був паркан, аби вовки і псища

не забігали пити людську кров, була то ласка сталінська найвища, до людяності катова любов (Д. Павличко).

6. Написання слів з початковою частиною АРХІ-

Вправа 1. Які з виділених слів мають варіанти вживання? Виправте помилки в реченнях.

1. Виступаючи під час круглого столу, організованого спільнотою «Релігії за мир» у столиці Японії, **архієпископ** Чернігівський і Ніжинський Євстратій Зоря говорив про російсько-українську війну (Голос України). 2. Архітектурне надбання України входить до складу і світової скарбниці – сім **архітектурних** шедеврів, які знаходяться на нашій території, входять до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (Рубрика). 3. У 2015 році в межах декомунізації в Україні відкрили доступ до **архівних** документів репресивних органів від 1917 до 1991 року (Твоє місто). 4. Отець Лукіан із 2014 року активно займається волонтерством і допомогою нашим воїнам, а тому особливо вітає отця **архімандрита** у духовній родині ПЦУ (Духовний фронт України). 5. Інформація про **Архімеда** дійшла до наших часів у дуже стислому вигляді, оскільки її численні автори жили набагато пізніше за нього, а літописи його сучасників не збереглися (Тут цікаво). 6. Він зазначив, що метро – **архіскладний** проект як з інженерної точки зору, так і з точки зору отримання всіх технічних дозволів і комунікацій між всіма державними органами (Укрінформ). 7. Сьогодні Парламент прийняв **архіважливий** проект Закону України «Про фахову передвищу освіту» (Освіта.UA). 8. В Україні в останні кілька років день архангела Михаїла пов'язують і з реформуванням її війська: у свято архангела Михаїла у 2017 році відбулось перейменування колишніх десантних військ на десантно-штурмові, й бійці змінили уніформу, отримавши нові берети, на яких зображені «купол парашута як символ десантних підрозділів у всьому світі, крила **архистратиґа** Михаїла і вогняний меч, яким він уражає ворогів роду людського (Радіо Свобода).

7. Префікси АНТИ- та КВАЗІ-

Вправа 1. Виправте помилки в заголовках.

<https://tabletki.ua> > Krok-Med-Анти-трещины-для-ног ▾

Бальзам Krok Med Анти тріщини для ніг загоюючий ...

<https://www.epravda.com.ua> > columns > 2017/07 ▾

Квазі-податки, які сплачують українці. Пора прощатися

5 лип. 2017 р. — Квазі-податки, які сплачують українці. Пора прощатися. У сфері побутової техніки пора скасувати відрахування за "приватну копію" та вимогу ...

<https://varta1.com.ua> > news > opovlene-kvazi-kiltse-ya... ▾

Оновлене квазі-кільце: як виглядає рух на перехресті ...

14 серп. 2020 р. — З 13 серпня відкрили для руху транспорту довгоочікуване квазі-кільце на перехресті Шевченка–Левандівська. Вночі підрядник ще проводив роботи ...

<https://petition.president.gov.ua> > petition ▾

Вирішення питання квазі утворень ДНР та ЛНР військовим ...

22 черв. 2022 р. — Після всього що відбувалося на цих територіях з українцями, а це і подій зі штучно створеним концтабором Ізоляція в Донецьку, ...

Білизна анти бак засіб для миття та дезінфекції поверхонь ...

Білизна **анти** бак засіб для миття та дезінфекції поверхонь, 5 л Lysiform описание.

Подробная информация по телефону +380 (99) 600-12-60 мтс.

400,00 грн · У наявності

8. Правопис суфіксів -К-, -ИЦ-(Я), -ИН-(Я), -ЕС-

Вправа 1. Утворіть фемінітиви від поданих слів. Від яких слів фемінітиви не утворюються? Поясніть, чому. Оберіть 5 фемінітивів та складіть із ними речення.

Журналіст, кухар, блазень, поет, викладач, продавець, дурень, граф, кравець, директор, лікар, демон, ветеринар, чоловік, спеціаліст, виконавець, піжон, художник, викидень, актор, дякон, слуга, власник, барон, речник, ударник, учень, травень, швець, купець, отець, фахівець, патрон (покровитель).

Вправа 2. Поставте виділені слова у правильну форму.

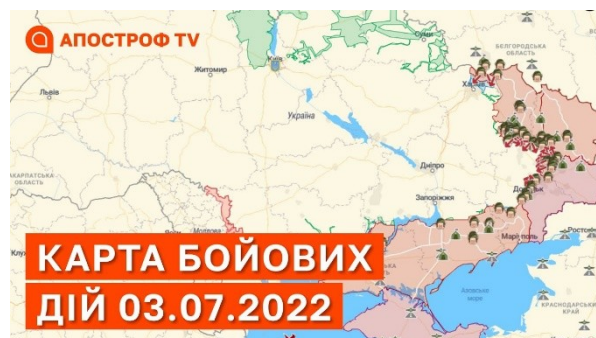
1. Беккі Шарп – одна велична машина амбіцій. Вона залишається ні з чим. У Джен Ейр напади люті, під час яких вона кидається на підлогу. Піп у «Великих сподіваннях» – **шахрай** і жадібна до грошей (Е. Локхарт). 2. Навіть **пекар**, мадам Бержеро, є частиною цієї дивної родини (Ж. Легардиньє). 3. Вона була педіатром, **цебто лікарем** по дитячих хворобах (Ю. Яновський). 4. На цьому б розслідування, певно, і завершилося б, оскільки **барона** Марію тиждень

тому з великим понтом поховали в розкішному саркофазі на новому цвинтарі в Чернівцях, якби темно-синю «дачію» не впізнав кум Тодора Йоновича – начальник районного відділу міліції Ілля Олар (Г. Тарасюк).

Вправа 3. Створіть допис у соцмережі з інформацією про видатних українок у різних галузях (промисловій, науковій, сценічній, мистецькій, політичній тощо).

9. Правопис слів із першим іншомовним компонентом

Вправа 1. Розгляньте картинки. Використовуючи пошук через Google-об'єктив, підпишіть їх одним словом.

Вправа 2. Перепишіть речення, прибираючи дужки.

---

1) Напередодні лекції ми поспілкувалися з молодим вченим Костянтином Турченюком щодо принципів дії (нано)технологій на організм хворих, дослідження їх впливу та перспективи розвитку (нано)технологічних розробок у вітчизняній медицині. 2) (Моно)мером у реакції (полі)меризації може бути ненасичена сполука, тобто речовина, у молекулі якої є подвійні або потрійні зв'язки. 3) На відміну від статусів «заслужений спортсмен», «народний артист», статус (топ)моделі не є офіційним. 4) Основне призначення (флеш)карти – зберігання й перенесення файлів та обмін ними, резервне копіювання, завантаження операційних систем тощо. 5) Ефектна поява: Міранда Керр у (міні)сукні з паєтками продемонструвала стрункі ноги. 6) У сімнадцятому столітті винайшли (мікро)скоп – прилад для розглядання дуже дрібних предметів. Тоді виявилось, що в (мікро)світі на вчених чекають не менш дивовижні відкриття, ніж у (макро)світі. 7) У літературних творах (анти)теза – це узгодження контрастних або зовсім протилежних характеристик образів або понять, яке підсилює імпресію від прочитаного, робить текст яскравіше та цікавіше.

10. Складні іменники з першою частиною НАПВ-, ПОЛУ-. Слова з ПІВ.

Вправа 1. Перепишіть слова, знімаючи скісну риску.

Пів/день, пів/яблука, ку/полу, напів/забутий, пів/ціни, полу/денний, пів/метра, пів/ніч, напів/кровний, напів/автомат, пів/коло, напів/рослий, полу/день, пів/зуба, напів/людина, пів/Юпітера, інтер/полу, сполу/чає, пів/місяць, напів/живий, пів/куля, напів/китаєць, с/пів полу/ниця, пів/аркуш, опів/ночі.

Вправа 2. Перекладіть слова українською. Чи до всіх слів можна додати числівник пів? Відповідь аргументуйте.

Time, way, apple, country, group, bar, program, story, area, book, member, bag, team, face, war, guy, bed, teacher, answer, party, moment, animal, board, bird.

11. Правопис слів, що містять грецьке буквосполучення AU.

Вправа 1. Оберіть слова, які мають варіанти. Складіть міні-повідомлення, використовуючи варіанти слів.

Автобус, співавтор, автоматичний, автокараван, автограф, пауза, Аврора, автомобіль, автомат, фауна, аудиторія, автовідповідач, лавра, Австралія, лауреат, автохтон.

12. Буквосполучення ТН у словах грецького походження

Вправа 1. Знайдіть у реченнях слова, що мають варіанти вживання. Замініть їх варіантами.

1) *У вересні 2018 року Вселенський патріарх і синод Константинопольської церкви зробили заяву, що вони ніколи не визнавали дійсною анафему на Івана Мазепу, тому що вона була накладена суто з політичних мотивів.* 2) *До антології увійшли знакові поезії найпомітніших українських поетів ХХ століття — від Тичини до Жадана. Це найкомпактніша за формою і одна з найповніших за текстами українська поетична антологія.* 3) *Здогадався? То не я, а народна мудрість здогадалася. Про лікарські рослини люди знають з тих давніх часів, коли ще не було ані справжніх лікарів, ані аптек (П. Утеревська).* 4) *Два тоненьких зшитки лежали на таблиці логарифмів (В. Собко).* 5) *Текля не дуже балакуча, та й її вдачу не можна назвати веселою. Краса її сувора і холодна. Текля може не помітити страждання людини, яка не входить в коло її інтересів.* 6) *За українською міфологією, Повітруля – донька гірських вітрів. Вона надзвичайно вродлива, вміє літати і знається на цілющих травах. Допомогає закоханим і сама не проти закрутити голову пастухові.* 7) *Щоб скласти таку угоду, якось зібралися обидві сторони. Від богів виступав Зевс, від людей – титан Прометей, хоч сам був безсмертний. Він побоювався, що люди не зможуть протистояти богам, і поспішив їм на поміч.*

Розроблені нами вправи можна використовувати в практиці вчителів загальноосвітньої школи під час вивчення змін у новій редакції Українського правопису (2019 р.). Запропоновані завдання можуть стати в пригоді не тільки вчителям, а також усім, хто дбає про свою грамотність.

Висновки до третього розділу

Отже, історично склалися два напрями в методиці навчання орфографії – граматичний та антиграматичний. Прихильники першого підтримують думку про свідоме походження навичок письма, тоді як основоположники антиграматичного напрямку вважають, що механічне копіювання зразків є найкращою вправою для набуття та фіксації правописних навичок.

Сучасні науковці виділяють декілька лінгводидактичних підходів вивчення орфографії, об'єднаних у певні групи з погляду суб'єкта навчання мови, за способом організації засвоєння навчального матеріалу, за характером добору й подання лексико-граматичного матеріалу. Пріоритетними підходами є компетентнісний, комунікативно-діяльнісний, когнітивно-комунікативний, особистісно орієнтований, системний та текстоцентричний.

Для кращого формування орфографічних умінь та навичок доцільно користуватися методом вправ. У сучасній лінгводидактиці існують різні принципи класифікації вправ, їх об'єднують за різними ознаками. За метою, ступенем самостійності і творчості учнів, дидактичною метою (В. Онищук) вправи поділяють на такі різновиди: підготовчі, вступні, тренувальні, завершальні. За типами мовної діяльності учнів (М. Білецька, Л. Варзацька, М. Вашуленко та ін.) виокремлюють такі різновиди вправ: аналіз та інші логічні операції з пропонованим матеріалом, вправи на зміну мовного матеріалу, створення мовного матеріалу, оцінювання мовного матеріалу. Також існують класифікації вправ за тематикою, за місцем проведення, за ступенем комунікативності, за формою мовлення тощо.

Ми розробили комплекс тренувальних вправ, які можна використовувати на етапі закріплення умінь і навичок під час вивчення орфографічних норм української мови в закладах середньої освіти. Розроблені нами вправи стосуються насамперед тих орфографічних правил, які зазнали змін у новій редакції Українського правопису.

ВИСНОВКИ

Правопис – система загально визнаних та обов’язкових правил, що визначають засоби відображення мови на письмі; правописні норми складаються історично. Український правопис сформувався на засадах давньоруської правописної традиції, заснованої на фонетичних принципах.

Історія української орфографічної системи включає три етапи: давньоукраїнський (X – XIV ст.), староукраїнський (остання чверть XIV – XVIII ст.) та новоукраїнський (XIX – XXI ст.). Перший етап пов’язаний із діяльністю Кирила та Мефодія – творців кирилиці, видозміненої слов’янської азбуки, що стала основою сучасної української абетки. Другий етап поділяють на два періоди: перший період (XV – XVI ст.) – час другого південнослов’янського орфографічного впливу; другий період пов’язують із діяльністю М. Смотрицького – автора «Граматики слов’янської» («Грамматіки славѣнскиѧ прѣвилноѧ Сѣнтагма», 1619 р.).

Новоукраїнський етап (XIX – XXI ст.) в історії українського правопису характеризується чималою кількістю правописних експериментів і систем («Грамматика Малороссійскаго нарѣчія» О. Павловського, «шашкевичівка», правопис П. Куліша, «драгоманівка», «желехівка» та інші), а також деструктивними впливами влади (гражданський шрифт тощо) та примусовими періодами застою (Валуєвський циркуляр та Емський указ).

Упродовж свого історичного розвитку українська мова століттями зазнавала утисків, влада цілеспрямовано здійснювала лінгвоцид. Норми, зовсім нехарактерні та штучні для української мови, за багато років постійного тиску та впливу вкорінилися, стали звичними для побутового вжитку більшості українців. У цьому, на думку багатьох науковців, полягає трагедія українського народу, із наслідками якої ми змушені боротися й у наш час.

Одним із важливих чинників унесення змін у правопис є поява нових понять та нових суспільних явищ. Наприклад, сучасні гендерні дослідження зумовили й зміни у правописі (поява так званих фемінітивів на зразок *лікарка*,

професорка, міністерша, фахівчиня тощо). На думку багатьох мовознавців, офіційна фіксація фемінітивів у правописі є значною прогресивною зміною.

Водночас, розуміючи, що суспільству буде складно одразу прилаштуватися до деяких норм, кодифікатори пропонують варіанти. І хоча введення нових варіантів цілком умотивоване, заборони на використання старих, як правило, немає, тож вибір варіанта в переважній більшості випадків залишається справою мовця.

Вагомими джерелами змін у новій редакції Українського правопису (2019 р.) послуговували посібник А. Кримського «Найголовніші правила українського правопису» (1921 р.) та харківський Український правопис (1929 р.). Обидва джерела згадано в передмові до нової редакції; вони повертають у вжиток деякі норми, що відображають самотні ознаки української фонетично-морфологічної системи.

Сучасні лінгводидакти виокремлюють декілька підходів вивчення орфографії, об'єднаних у певні групи з погляду суб'єкта навчання мови, за способом організації засвоєння навчального матеріалу, за характером добору й подання лексико-граматичного матеріалу. Пріоритетними підходами є компетентнісний, комунікативно-діяльнісний, когнітивно-комунікативний, особистісно орієнтований, системний та текстоцентричний.

Для кращого формування орфографічних умінь та навичок традиційно використовують метод вправ. У сучасній лінгводидактиці існують різні принципи класифікації вправ за різними ознаками. Зокрема, розрізняють вправи за дидактичною метою, за ступенем самостійності і творчості учнів, за типами мовленнєвої діяльності учнів, за тематикою, за місцем проведення, за ступенем комунікативності, за формою мовлення та ін.

Ми розробили комплекс тренувальних вправ, які можна використовувати на етапі закріплення умінь і навичок під час вивчення орфографічних норм української мови в закладах середньої освіти. Розроблені нами вправи стосуються насамперед тих орфографічних правил, які зазнали змін у новій редакції Українського правопису.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бакум З. Тексточентризм у сучасній системі принципів навчання української мови. Зб. наук. пр. *Педагогічні науки*. Херсон : ХДУ, 2006. Вип. 47. С. 85–91.
2. Вишинська Л. Новий український правопис: ретро-автомобіль чи сучасний «Мерседес»? URL : <https://uainfo.org/blognews/1559326696-noviy-ukrayinskiy-pravopis-retro-avtomobil-chi-suchasniy.html>
3. Вітюк В. Основні лінгводидактичні підходи до формування правописної компетентності майбутніх вчителів початкової школи. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Київ : НПУ, 2019. Вип. 31. С. 34–41
4. Гнатенко Л. Графіко-орфографічні особливості передачі звука «Йот» у староукраїнських пам'ятках другої половини XIV – початку XVII ст. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2010. Вип. 14. С. 179–197.
5. Ейсмонт Ю. Новий правопис: дискусійні питання. URL : file:///C:/Users/Comp1/Downloads/vkp_2020_9_5.pdf
6. Заболотний О., Заболотний В. Українська мова (рівень стандарту): підруч. для 10-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Генеза, 2018. 192 с. URL : <https://pidruchnyk.com.ua/394-ukrayinska-mova-zabolotniy-10-klas.html>
7. Історія українського правопису XVI—XX століття : хрестоматія. НАН України, Ін-т укр. мови. Упоряд.: Німчук В., Пуряєва Н. Київ : Наук. думка, 2004. 581 с.
8. Климчук М. Валуєвський циркуляр. Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В. Редкол.: В. А. Смолій та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ : «Наукова думка», 2003. 688 с. URL : http://www.history.org.ua/?termin=Valuievskyj_tsyrkuliar
9. Костенецький К. Граматика «СКАЗАНІЄ ИЗЪЯВЛЕННО ѿ ПИСМЕНЕ(Х)...». URL : <http://litopys.org.ua/nimchuk/nim06.htm>
10. Кримський А. Нарис історії українського правопису. «Зап. ВУАН». 1929 р., т. XXV. С. 175-186.

11. Кримський А. Про правописну конференцію. «Зап. ВУАН». 1927 р., т. XII. 364 с.
12. Липинський В. Листи до братів-хліборобів: про ідею і організацію українського монархізму. Wien: Buchdruckerei Carl Herrmann, 1926. 580 с.
13. Мовна особистість в освітньому просторі: монографія. За заг. ред. Пасічника І., редкол. Вісич О., Карповець М., Столяр З. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2021. 270 с.
14. Молчанов В. Революція 1905 – 1907 в Україні. URL : http://www.history.org.ua/?termin=Revoliutsia_1905
15. Найголовніші правила українського правопису. НАН України, Інститут української мови. Волинь : Волинське Кооперативне Видавництво, 1921. 32 с. URL : https://shron2.chtyvo.org.ua/Krymskyi_Ahatanhel/Naiholovnishy_pravyla_ukrainskoho_pravopysu.pdf?
16. Наказ Міністерства освіти і науки України № 1033 від 29 липня 2019 року. Про впровадження нової редакції Українського правопису. Київ, 2019. URL : <https://osvita.ua/legislation/other/65432/>
17. Німчук В., Зизаній Л., Смотрицький М. та ін. Історія українського правопису XVI–XX століття. Упоряд., передне сл. В. Німчук. Київ : Наукова думка, 2004. 583 с.
18. Новітня історія України (1900 – 2000): Підручник. Слюсаренко А., Гусев В., Дрожжин В. та ін. Київ, 2000. 280 с.
19. Огієнко І. Історія української літературної мови. Упоряд., авт. іст.-біогр. нарису та приміт. М. Тимошик. Київ : Наша культура і наука, 2001. 440 с.
20. Питання українського правопису: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.05.2019 р. № 4373. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/437-2019-%D0%BF#Text>
21. Пономарів О. Блог Пономарева: навіщо було змінювати правопис. URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/blog-olexandr-ponomariv-49524339>
22. Пономарів О. Український правопис: зміни майже без змін. *Теле- та радіожурналістика*. 2019. Вип. 18. С. 323–324

URL : file:///C:/Users/Comp1/Downloads/Tir_2019_18_41.pdf

23. Постанова Кабінету Міністрів України від 8 червня 1992 р. № 309. Питання українського правопису. Київ, 1992. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/309-92-%D0%BF#Text>

24. Постанова Кабінету Міністрів України від 22 травня 2019 р. № 437. Питання українського правопису. Київ, 2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/437-2019-%D0%BF>

25. Постанова Кабінету Міністрів України від 19 лютого 2002 р. № 198. Про Українську національну комісію з питань правопису. Київ, 2002. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-2002-%D0%BF#Text>

26. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 червня 1994 р. № 402. Про підготовку і видання «Українського правопису» у новій редакції. Київ, 1994. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/402-94-%D0%BF#Text>

27. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 416. Про затвердження нового складу Української національної комісії з питань правопису. Київ, 2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/416-2015-%D0%BF>

28. Постанова Президії Національної академії наук України від 24 червня 2009 р. № 196. Шляхи стабілізації правописної ситуації в Україні. Київ, 2009. URL : <https://nas.gov.ua/UA/ColegialReport/Pages/Default.aspx?RID=0000000610>

29. Приймак Д. Проект Українського правопису 2018 р. Як актуалізація традиційних правописних норм: нагальність змін та проблематика. *Вісник КНЛУ*. Серія Філологія. Том 20. № 2. 2018. URL : file:///C:/Users/Comp1/Downloads/Vknlu_fil_2018_21_2_13.pdf

30. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 р. № 2704-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>

31. Пугач В. Від «Граматики» П. Куліша до «Українського правопису» 2019 року: соціокультурний контекст кодифікації. URL : <http://lib.ndu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/1376/1/9.pdf>

32. Роз'яснення щодо використання нової редакції «Українського правопису». URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/rozyasnennya-shodo-vikoristannya-novoyi-redakcii-ukrayinskogo-pravopisu>

33. Сарбей В. Емський акт 1876. *Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й*. Київ: Наукова думка, 2005. 672 с. URL : http://www.history.org.ua/?termin=Emsky_akt_1876

34. Синявський О. Коротка історія українського правопису. *Культура українського слова*. 1931 р. С. 93-112

35. Скопненко О. Український правопис: традиції та сучасність (малі штрихи до великої історії). НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ, 2020. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/169913/11-Skopnenko.pdf?sequence=1>

36. Словник української мови: в 11 томах. Академічний тлумачний словник (1970—1980) URL : <http://sum.in.ua/>

37. Тимошенко О. Громадсько-політичне життя Наддніпрянської України в роки російської революції 1905 – 1907.

URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Tymoshenko_Oksana/Hromadsko-politychne_zhyttia_Naddniprianskoi_Ukrainy_v_roky_rosiiskoi_revoliutsii_1905__1907_rr.pdf?PHPSESSID=12sq4jpvsovp85pdooovf26d75

38. Український правопис. Київ : Наукова думка, 2012. 288 с. URL : <http://izbornyk.org.ua/pdf/pravopys2012.pdf>

39. Український правопис. Київ : Наукова думка, 2019. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/%202019.pdf>

40. Український правопис. Київ : Наукова думка, 2015. 288 с.

41. Український правопис. Київ : Наукова думка, 2007. 288 с.

42. Український правопис. Проєкт найновішої редакції. Київ, 1999. 340 с.

43. Український правопис. (Проєкт). Харків : ДВУ, 1926. С. 3 – 7.

44. Український правопис. Харків, 1929. 72 с. URL : <https://r2u.org.ua/data/other/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%81-1928.pdf>

45. Український правопис. Четверте видання, виправлене й доповнене. Київ, 1993. 286 с.

46. Черемська О. Роль харківських мовознавців у становленні правописних норм української літературної мови (20-ті рр. XIX ст. – 20-ті рр. XX ст.). URL : <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/lingvistics/article/view/2334>

47. Щодо впровадження норм нової редакції Українського правопису в освітньому процесі: Лист МОН України №1/9 -530 від 23.08.2019 р. URL : <https://www.schoollife.org.ua/shhodo-vprovadzhennya-norm-novoyi-redaktsiyi-ukrayinskogo-pravopysu-v-osvitnomu-protsesi/>

48. Ющук І. Комусь це вигідно? Чи це просто наша недбалість? URL : https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/1937613-komus-tse-vigidno-chi-tse-prosto-nasha-nedbalist.html

49. Ющук І. Повернімося до правопису обличчям. *Дивослово*. 2009. № 3. С. 22 -26.

URL : <https://ushchuk.files.wordpress.com/2013/09/d0bfd0bed0b2d0b5d180d0bdd196d0bcd0bed181d18f-d0b4d0be-d0bfd180d0b0d0b2d0bed0bfd0b8d181d183-d0bed0b1d0bbd0b8d187d187d18fd0bc.pdf>